

**Implementeringen av
Ansvarsfull alkoholserving i sex kommuner**
– en kvalitativ studie

Björn Trolldal
Ulrika Haggård
Pia Kvillemo
Karin Guldbrandsson

STAD-rapport 49

STAD:s rapportserie, 2012
Rapport nummer 49
ISSN: 1654-7497
ISBN: 978-91-85997-18-3

www.stad.org

Förord

STAD (Stockholm förebygger alkohol- och drogproblem) startade som ett tioårigt projekt med uppdraget att identifiera, tillämpa och utvärdera lovande metoder för prevention inom alkohol- och narkotikaområdet. Projektet startades 1995 efter en översyn av missbruksvården i Stockholms län, där Landstinget och Stockholms kommun gemensamt beslöt att göra en mer långsiktig satsning på metodutveckling. Sedan januari 2005 är STAD en ordinarie verksamhet och sedan 2010 ett målområde inom Centrum för psykiatriforskning, Stockholm. Den alkohol- och drogpolitiska situationen i Sverige på 2000-talet kräver att nya metoder för prevention utvecklas. Den tilltagande globaliseringen och Sveriges EU-medlemskap begränsar på en rad viktiga punkter statens möjligheter att föra en traditionell svensk restriktiv tillgänglighetsbegränsande politik; en politik som i ett europeiskt perspektiv måste bedömas som framgångsrik. Detta understryker behovet av att i lokalsamhället utveckla nya metoder där insatser för att påverka såväl efterfrågan som tillgänglighet av alkohol och droger vävs samman i nya former för samhällsbaserad prevention.

STAD:s arbete kännetecknas av ett tätt samspel mellan praktik och forskning där kunskaperna från utvärderingar omsätts till praktik och de praktiska metoderna utsätts för kritisk och konstruktiv granskning. Kunskapen om vad som kännetecknar effektiva preventiva metoder har också ökat under de senaste tio åren. Det finns dock fortfarande ett stort behov av att utveckla och testa nya samhällsbaserade preventiva metoder, dels genom det aktionsinriktade arbetssätt som i stor utsträckning kännetecknat STAD, dels genom att studera hur metoder fungerar när de verkar i den vardag de är avsedda för.

I en serie av rapporter redovisar STAD resultat och erfarenheter från det arbete som vi bedriver. I den här rapporten (Nr 49) redovisas resultat från en kvalitativ studie om vad som påverkade implementeringsprocessen avseende metoden Ansvarsfull alkoholservering (AAS) i ett urval kommuner. Syftet var att studera implementeringen av AAS i kommunerna för att därmed uppnå större kunskap om implementeringsprocesser.

Innehållsförteckning

Förord	3
Innehållsförteckning	4
Sammanfattning	5
Bakgrund	7
Metoden Ansvarsfull alkoholserving (AAS)	8
Metodens olika delar	9
Alkohollagen	10
Implementering	11
Implementeringsfrämjande faktorer	13
Uppdrag, syfte och frågeställningar	14
Metod och material	15
Resultat	18
Metodens huvudkomponenter	18
Implementeringsfrämjande faktorer	24
Institutionalisering av AAS	32
Polisens implementeringsprocess	33
Sidoeffekter	34
Diskussion	36
Slutsatser	38
Bilaga 1	44
Bilaga 2	46

Sammanfattning

Bakgrund

Metoden Ansvarsfull alkoholserving (AAS) syftar till att minska våld och skador relaterade till alkoholkonsumtion på restauranger, barer och nattklubbar, samt till att utveckla en restaurangkultur som motverkar servering till underåriga och till redan berusade personer. Metoden introducerades i Stockholm under andra hälften av 1990-talet. Arbetet bedrevs i projektform och insatserna koncentrerades till ett försöksområde i de centrala delarna av staden. En effektutvärdering visade att våldsbrottsligheten minskade med 29 procent i försöksområdet jämfört med ett kontrollområde.

År 2004 fick Statens folkhälsoinstitut ett regeringsuppdrag att sprida AAS till landets kommuner. Två år senare fick även länsstyrelserna i uppdrag att medverka i detta arbete och en projektledare anställdes vid varje länsstyrelse för att arbeta med spridningen av AAS i respektive läns kommuner. År 2008 uppgav 90 procent av landets samtliga kommuner att de helt eller delvis arbetade med AAS.

Uppdrag och metod

STAD-sektionen vid Stockholms läns landsting fick år 2009 i uppdrag av Statens folkhälsoinstitut att studera implementeringen av AAS i landets kommuner. Syftet var att öka kunskapen om implementeringsprocesser, dels generellt och dels specifikt för AAS. Två delstudier har genomförts, en med kvantitativ och en med kvalitativ design. De båda studierna redovisas i separata rapporter. I föreliggande rapport redovisas den kvalitativa delstudien. Intervjuer med ett urval centrala aktörer genomfördes i sex kommuner. Urvalet av kommuner baserades på två enkätstudier som mätte dels grad av implementering av AAS och dels förekomst av implementeringsfrämjande faktorer. Totalt intervjuades 40 personer och intervjuerna analyserades med hjälp av innehållsanalys.

Resultat

Här följer en kort sammanfattning av resultaten från studien.

FHI och länsstyrelserna

Statens folkhälsoinstituts finansiering av projektledartjänsterna på länsstyrelserna har framhållits som nödvändig för arbetet med att sprida och implementera AAS i kommunerna och majoriteten av informanterna var positiva till länsstyrelsens stödjande funktion. En försvårande omständighet har dock varit den kortsiktiga finansieringen av projektledartjänsterna på länsstyrelserna och den osäkerhet som detta medfört.

Bristande kunskaper om metodens delkomponenter

Kunskapen om vilka delar AAS består av var bristfällig i många kommuner, vilket har lett till en lägre grad av implementering av metoden i sin helhet. Vissa har sett metoden enbart som en utbildningsinsats. Behovet av en metodhandbok och en utbildning i metoden i sin helhet har lyfts fram.

Behov

I flera fall har införandet av AAS initierats på grund av ett tydligt behov inom krogmiljön efter att uppmärksammade händelser, till exempel bråk, har förekommit.

Opinionsledare

Drivna, engagerade och kunniga personer med lång erfarenhet inom branschen eller närliggande områden lyfts fram som opinionsledare. Positiva faktorer verkar vara att det har funnits opinionsledare på såväl lednings- som tjänstemannanivå, att de tongivande restaurangerna har varit positiva, och att drivande personer från lämpliga organisationer har varit aktiva i relevanta delar av AAS, till exempel polisen avseende tillsynsarbetet och kommunen avseende utbildningen.

Metoden

Informanterna uppger att de tycker att AAS är en strukturerad metod med ett tydligt arbetsätt. Spridningen underlättades av att det var en evidensbaserad metod och att man ser positiva resultat av arbetet med metoden.

Metoddelar

Samverkan mellan kommun och polis, liksom med restaurangbranschen, har haft stor betydelse för implementeringsresultatet. När det gäller själva samverkansdelen av metoden, det vill säga samverkan i en referensgrupp med representanter från bland annat kommunen, polisen och restaurangbranschen, har man dock inte varit lika framgångsrik. Framförallt har det varit svårt att hitta representanter för restaurangbranschen till dessa grupper. Några informanter tar i detta sammanhang upp svårigheter med att kombinera rollen som myndighetsutövare och samarbetspartner i relationen med restaurangbranschen.

Det verkar vara av stor vikt att samverkan och kommunikation inom den kommunala förvaltningen respektive inom polismyndigheten fungerar väl för att implementeringen av AAS ska lyckas. Implementeringen inom kommunen verkar underlättas om det redan finns en god kommunikation och relation mellan kommunledningen och de centrala tjänstemän som ska driva arbetet inom kommunen. Tidig involvering och utbildning av användare på alla nivåer har underlättat implementeringen och det praktiska arbetet med metoden. I kommuner där man har lyckats bra med att införa metoden, och som alltså är närmare institutionalisering, har alla berörda varit delaktiga från början.

Utbildningsdelen i AAS har implementerats i störst utsträckning. Utbildningen har varit lätt att implementera och institutionalisera och relativt små insatser har krävts för detta arbete.

Generellt sett anses tillsynsarbetet ha blivit mer strukturerat. Man använder tillsynsprotokoll och återkopplar bättre till krögarna och serveringsansvariga. Den tillsynsutbildning för poliser som Folkhälsoinstitutet genomförde under åren 2008-2010 anses ha inneburit att polisens tillsynsarbete har förbättrats och att polisen har fått en tydligare roll i detta arbete.

Resurser

För de kommuner som sedan tidigare har bedrivit alkoholförebyggande arbete har implementeringen av AAS inte inneburit några större extra kostnader, förutom i ett inledningsskede. För restaurangbranschen har dock utbildningstillfällena inneburit ökade kostnader.

Institutionalisering och behovet av beslut

I vissa kommuner har implementeringen och arbetet enligt AAS påverkats av personalomsättning och omorganisationer. De kommuner som hade byggt upp en organisation där ansvaret ligger på tjänstefunktioner och inte är personbundet påverkades i mindre utsträckning vid personalomsättning.

Även om man i kommunen har fattat beslut om att arbeta enligt AAS så har det inte per automatik lett till att man implementerat metoden. De flesta informanter uppfattar dock formella beslut som viktiga för att metoden ska kunna fortleva och bli en del av det ordinarie arbetet. Det betonas från både kommuner och länsstyrelser att det finns ett fortsatt behov av stöd från centralt håll om arbetet enligt AAS ska kunna fortleva i kommunerna.

Avseende restaurangbranschen är det i första hand restaurangledningens engagemang och inställning till hur krogmiljön ska vara på deras restaurang som har varit av betydelse för arbetet enligt AAS.

Bakgrund

Enligt undersökningar genomförda i flera länder har det visat sig att alkoholkonsumtion på restauranger, pubar och barer är speciellt förknippade med våld och andra alkoholrelaterade problem (1-3). På grund av denna koncentration av problem är sådana serveringsställen ofta föremål för olika typer av insatser för att minska och förhindra problemen (4).

Det är framförallt konsumtion av spritdrycker och starköl på restauranger som har samband med våldsbrottligheten (5). Dessutom finns det ett samband mellan antal restauranger per 100 000 invånare och våldsbrottlighet (6).

Andelen våldsbrott med direkt samband med alkoholkonsumtion har beräknats till mellan 40 och 50 procent (5, 7-8). Sambandet mellan alkoholkonsumtion och våld har också framkommit tydligt vid så kallade naturliga experiment, såsom vid strejker inom alkoholindustrin eller vid olika typer av ransoneringar. Exempel på detta är den kraftiga minskningen av våldsbrottligheten i Sverige under första världskriget (7) och den alkoholpolitik som bedrevs i Ryssland på 1980-talet (9).

En viktig faktor för sambandet mellan alkohol och våld är graden av berusning (8, 10-11). Det har till exempel visat sig att kopplingen mellan alkohol och våld är starkare i länder med en hög andel berusningsdrickande. Vid en jämförelse mellan de nordiska länderna visade det sig att sambandet mellan alkohol och våld var starkare ju mer dryckesmönstret var inriktat på berusningsdrickande. Finland, där andelen tillfällen med berusningskonsumtion i befolkningen var störst, hade man även det starkaste sambandet mellan alkoholkonsumtion och våld. (7-8).

Den traditionella svenska alkoholpolitiken har varit inriktad på nationella och generella restriktiva insatser för att minska alkoholkonsumtionen och de alkoholrelaterade skadorna. Exempel på sådana insatser är hög beskattning på alkohol, begränsad tillgänglighet och statliga monopol på alkoholmarknaden för att bland annat begränsa privata vinstintressen. Den ökade internationaliseringen och framförallt det svenska EU-medlemskapet har försvårat möjligheterna att bedriva denna politik. Av de tidigare statliga monopolen återstår numera

endast Systembolagets monopol för detaljhandel med alkoholdrycker med en alkoholhalt på över 3,5 procent. Det svenska EU-medlemskapet innebar även att resenärers möjligheter att föra in alkohol för eget bruk ökade kraftigt, vilket har försvårat möjligheterna att bedriva en högprispolitik. Dessutom, och oberoende av EU-medlemskapet, har Systembolaget utökat både öppettider och antalet självbetjäningsbutiker. Antalet restauranger har också ökat, liksom öppettiderna (12-15).

När möjligheterna att på nationell nivå bedriva en traditionell svensk alkoholpolitik försvårats har man från politiskt håll satsat på ökade insatser på lokal nivå (16). I regeringens senaste strategi för ANDT-området lyfter man bland annat fram metoden Ansvarsfull alkoholsivering (AAS) som ett viktigt verktyg. Numera ingår metoden i begreppet ”näringens egenkontroll” och länsstyrelserna har i uppdrag att verka för att AAS sprids i kommunerna (17).

Metoden Ansvarsfull alkoholsivering (AAS)

Metoden Ansvarsfull alkoholsivering (AAS) syftar till att minska våld och skador relaterade till alkoholkonsumtion på restauranger, barer och nattklubbar genom att utveckla en restaurangkultur som motverkar servering till underåriga samt överservering generellt. Här beskrivs spridningen av AAS, från projektstart till fullskalig implementering.

- AAS har sitt ursprung i liknande projekt som genomförts i bland annat Kalifornien, USA (18) och i Queensland, Australien (19) med positiva resultat.
- STAD-sektionen vid Stockholms läns landsting introducerade AAS i Stockholms stad under andra hälften av 1990-talet. Arbetet bedrevs i projektform och insatserna koncentrerades till ett försöksområde i de centrala delarna av staden.
- År 2001 integrerades AAS i den ordinarie verksamheten i Stockholms stad. Samma år genomfördes en utvärdering av metoden avseende dess effekt på våldsbrottsligheten (anmälda våldsbrott) i Stockholm. Utvärderingen visade att våldsbrotten minskat med 29 procent i försöksområdet (Stockholms city) i jämförelse med kontrollområdet (Södermalm) (20).
- Under 2003 började STAD sprida metoden till fler kommuner i Stockholms län och metoden började även spridas till andra kommuner i landet.
- År 2004 fick Statens folkhälsoinstitut ett regeringsuppdrag att sprida AAS till landets alla kommuner.
- År 2006 fick även länsstyrelserna i uppdrag att fortsätta sprida AAS. Statens folkhälsoinstitut finansierade en projektledare vid varje länsstyrelse med uppdrag att arbeta med spridningen av AAS i respektive läns kommuner.
- Spridningen kulminerade under åren 2006 och 2007 då 90 respektive 60 kommuner påbörjade ett arbete enligt AAS eller liknande metod.
- År 2007 publicerades en hälsoekonomisk analys mot bakgrund av den utvärdering som genomförts i Stockholms stad. Minskningen av våldsutvecklingen med 29 procent jämfört med kontrollområdet beräknades motsvara en minskning med 77 våldsbrott i månaden och en besparing på 291 miljoner kronor, vilket var 39 gånger mer än de beräknade kostnaderna för projektet under den aktuella perioden (21).

- Av landets samtliga kommuner uppgav 90 procent att de helt eller delvis arbetade med AAS eller en liknande metod år 2008. Det var dock endast drygt 11 procent som arbetade fullt ut med de tre huvuddelarna i AAS (22).
- Vid årsskiftet 2010/2011 avslutades Folkhälsoinstitutets uppdrag att sprida den metodik som utvecklats inom ramen för projektet ansvarsfull alkoholservering. I regeringens senaste strategi för ANDT-området lyfter man dock fram AAS som ett viktigt verktyg för att bedriva en effektiv tillsyn och Folkhälsoinstitut och länsstyrelserna fick i ett förnyat uppdrag att verka för att metoden fortsätter att spridas och användas i kommunerna (17).

Den metodik som utvecklats inom ramen för AAS används numera även inom andra områden, till exempel inom nätverket Krogar mot Knark för att minska och försvåra användandet av narkotika i krogmiljö. Metodstrukturen används även i samverkansprojektet 100 procent hårdträning där det övergripande målet är att minska användningen av och tillgången till hormonpreparat på gym/träningsanläggningar.

Metodens olika delar

AAS innehåller flera olika metoddelar som alla syftar till att påverka förutsättningarna för att servering av alkohol på restauranger ska kunna ske på ett ansvarsfullt sätt. Metoddelarna kan grupperas i två kategorier. Den första kategorin består av metodens tre huvuddelar: utbildning av restauranganställda, effektiv tillsyn av alkoholservering i restaurangmiljö och samverkan mellan berörda parter, framförallt kommunen, polisen och restaurangbranschen. Den andra kategorin består av de fyra övriga delarna kartläggning, uppföljning, informationsspridning och alkoholpolicy på restauranger (23-24)

Begreppet Ansvarsfull alkoholservering har två betydelser i det här sammanhanget. För det första är Ansvarsfull alkoholservering samlingsnamnet på hela metoden och dess olika delar. För det andra kallas den utbildningsdel som ingår i metoden också för Ansvarsfull alkoholservering. Denna utbildning syftar till att öka restaurangpersonalens medvetenhet när det gäller sambandet mellan alkohol och våld (25). Här följer en beskrivning av metodens olika delar.

Utbildning

Utbildningen Ansvarsfull alkoholservering riktar sig i första hand till serveringspersonal, men också till restaurangägare, vakter och övrig personal. Målet med utbildningen är att göra deltagarna medvetna om sambandet mellan berusning och våld och betydelsen av ett professionellt förhållningssätt, och därmed få till följd att alkohol inte serveras till underåriga eller märkbart påverkade gäster. Utbildningen består av följande komponenter: alkoholens medicinska effekter, alkohollagen, alkoholrelaterat våld, gruppdiskussioner, narkotikaproblem på krogen, konflikthantering samt ett skriftligt prov (25).

Samverkan

AAS bygger till stora delar på samverkan mellan berörda aktörer på området, framförallt kommunen, polisen och restaurangbranschen. När det gäller själva metoddelen samverkan avses bildandet av en referensgrupp för det konkreta arbetet enligt metoden. Syftet är att bygga ett väl fungerande team kring arbetet. Kärnan i gruppen ska bestå av nyckelpersoner från de båda tillsynsmyndigheterna kommunen och polisen samt från restaurangnäringen. För

att bredda kompetensen i gruppen kan även representanter från andra myndigheter eller organisationer ingå (25).

Tillsyn

Tillsyn enligt AAS ska bedrivas av de båda tillsynsmyndigheterna kommunen och polisen, dels tillsammans och dels var för sig. Dessutom ska tillsyn ske när alkoholserveringen är som mest intensiv, alltså under sen kväll och natt. De båda myndigheterna ska ha regelbundna möten där man kommer överens om vad som gäller vid tillsynen. Man betonar vikten av att tillsynsbesöken är strukturerade, att de dokumenteras i förtryckta tillsynsprotokoll och att feedback ges till restaurangägare eller den serveringsansvarige på plats i samband med besöket (25-26).

Metodens fyra övriga delar

AAS omfattar också de fyra övriga komponenterna kartläggning, uppföljning, informations-spridning och alkoholpolicyer på restauranger (24-25).

För att kartlägga alkoholsituationen i kommunen och följa upp insatser har man inom ramen för AAS framförallt använt fyra typer av undersökningar: så kallade ungdomsstudier och berusningsstudier samt sammanställningar av våldsbrottsstatistik och intervjuer med krögare. De så kallade ungdoms- och berusningsstudierna handlar om att kartlägga i vilken utsträckning restauranger serverar alkohol till ungdomar som ser ut att vara under 18 år utan att begära legitimation, samt till skådespelare som agerar kraftigt berusade gäster.

Enligt AAS ska såväl beslutsfattare som allmänheten kontinuerligt informeras om hur arbetet fortskrider och vilka resultat man har uppnått. I det här sammanhanget kan media användas på olika sätt (25).

Slutligen ingår arbetet med interna alkoholpolicyer på restauranger som en övrig metoddel i AAS. Restaurangägaren ska tillsammans med sin personal utarbeta skriftliga regler för hanteringen av alkohol. Dessa regler ska gälla såväl för personalens eget förhållningssätt till alkohol på arbetsplatsen som för servering av alkohol till gästerna (25).

Alkohollagen

Här följer en kort redogörelse för några av Alkohollagens bestämmelser för servering av alkohol. Uppgifterna är hämtade från Alkohollagen (2011:102) (27) samt Handbok Alkohollagen (26).

Servering av alkoholdrycker får, med några undantag, endast ske med så kallat serveringstillstånd. Ett sådant tillstånd kan ges för servering till allmänheten eller till slutna sällskap. Olika typer av villkor kan vara knutna till tillståndet, som till exempel krav på ordningsvakter. Tillståndet kan gälla tillsvidare eller för en kortare period. Ett exempel på det senare är tillstånd för säsongbetonad servering på turistorter.

Tillståndsmyndighet

Det är kommunen som prövar ansökningar om och beviljar serveringstillstånd. Polismyndigheten är obligatorisk remissinstans. Ett sådant tillstånd kan ges efter en prövning där bland

annat lämpligheten hos den sökande prövas. Det finns även krav på restaurangens kök och på matutbudet. Om serveringen ”på grund av serveringsställets belägenhet eller av andra skäl kan befaras medföra olägenheter i fråga om ordning och nykterhet eller särskild risk för människors hälsa får serveringstillstånd vägras”.

Allmänna bestämmelser om servering av alkoholdrycker

All försäljning av alkohol, inklusive den som sker på restauranger, ska skötas på ett sådant sätt att skador i möjligaste mån förhindras. Vid servering av alkoholdrycker ska ansvarig personal se till att måttfullhet iakttas och att störningar på grund av oordning och onykterhet undviks.

För att få bli serverad alkohol på restaurang ska gästen vara 18 år eller äldre. Alkohol får inte säljas till den som är märkbart påverkad av alkohol eller annat berusningsmedel. Den som serverar alkoholdrycker på restauranger ska förvissa sig om att mottagaren har uppnått rätt ålder. Den som säljer till en underårig eller berusad gäst kan dömas för olovlig dryckeshantering till böter eller fängelse i högst sex månader. Alkohol får inte heller säljas om det finns anledning att anta att den ska langas vidare till någon som inte har rätt att köpa. Berusade eller störande gäster ska avvisas från lokalen.

Tillsyn

Tillsyn av restauranger med serveringstillstånd utövas av kommunen och polismyndigheten. Polismyndigheten ska underrätta kommunen om man upptäcker brister som är av betydelse för kommunens tillsyn. På restaurangen ska tillståndshavaren eller en av honom/henne utsedd serveringsansvarig person utöva tillsyn över serveringen.

Sanktioner

En innehavare av serveringstillstånd kan få en erinran, eller i allvarigare fall en varning, om man inte följer de bestämmelser som gäller för servering eller de villkor och föreskrifter som meddelats. Ett serveringstillstånd kan återkallas om tillståndshavaren har brutit mot alkohollagen på ett sådant sätt att en varning inte är en tillräckligt ingripande åtgärd.

Implementering

Det finns flera olika definitioner av ordet implementering till exempel ”*En sammansättning specifika aktiviteter som har till syfte att få en ny metod eller ett nytt program med kända aspekter att bedrivas i ordinarie verksamhet*” (28), ”*Aktiva och planerade ansträngningar för att en ny metod ska användas som ordinarie metod i en organisation*” (29) och ”*Implementering avser de procedurer som används för att införa nya metoder i en ordinarie verksamhet och som säkerställer att metoderna används som avsett och med varaktighet*” (30)

I boken ”*Implementation. How great expectations in Washington are dashed out in Oakland*” beskriver författarna hur en till synes enkel plan för att minska arbetslösheten i Oakland utvecklades till ett komplext projekt som stötte på många hinder (31). Ett annat exempel på misslyckad implementering är Ignaz Semmelweis’ försök att få läkare att tvätta händerna i syfte att undvika barnsängsfeber hos nyförlösta kvinnor, en enkel och livräddande metod. Ytterligare ett historiskt exempel handlar om skörbjugg, som enkelt kan förebyggas genom intag av C-vitamin. Denna kunskap fanns redan i början av 1600-talet men nådde inte den

praktiska verksamheten, det vill säga flottans kosthållning, förrän ca 200 år senare (32). Även i modern tid tar det ibland alldeles för lång tid innan forskningsresultat med praktisk relevans kommer i dagligt bruk (33).

Intresset för implementering har ökat i Sverige och flera böcker, rapporter och avhandlingar som tar upp detta ämne har publicerats inom olika områden under det senaste decenniet, till exempel inom hälso- och sjukvård (34-36), kriminalvård (37) socialt arbete (38), ungdomsarbete (39) och folkhälsoarbete (40).

Under de senaste decennierna har kunskapen kring implementering utvecklats (28, 41-46) och vi känner nu till ett antal faktorer som teoretiskt sett verkar ha betydelse för hur implementeringsprocesser lyckas på lång sikt. I en rapport från Statens folkhälsoinstitut har forskningsidentifierade faktorer av betydelse för lyckosam implementering sammanställts och ett förslag till verktyg för praktiskt implementeringsstöd utarbetats (40). I rapporten poängteras att implementering är en tidskrävande process. Det allra första steget i processen handlar ofta om en insikt om att det finns ett problem som måste lösas. Någon, inom eller utom organisationen, får en idé om eller känner till en metod eller produkt som skulle kunna användas för att lösa problemet. En bedömning görs om huruvida metoden i fråga kan möta de behov organisationen har och ett beslut fattas. För att beslutet ska leda till faktisk förändring bör det vara fattat på rätt nivå i organisationen. När det gäller folkhälsofrågor i kommunerna är ofta flera nämnder och förvaltningar involverade. Det är vanligt att kommunstyrelsen, utbildningsförvaltningen och socialförvaltningen är engagerade, men även förvaltningar som ansvarar för kultur och fritid eller trafik och teknik hanterar ofta ärenden som berör folkhälsa.

Nästa fas i implementeringsprocessen är konkret och verksamhetsinriktad, och det som behövs för att introducera metoden, till exempel att rekrytera och utbilda personal, planeras och verkställs. Här krävs ofta resurser, ibland av omfattande slag. Nästa steg handlar om faktisk förändring, som att kunskapsnivån höjs, att den organisatoriska kapaciteten förbättras, eller att en rådande kultur förändras. För att detta ska ske behövs till exempel utbildning, fortbildning, praktisk träning och coachning, samt tid för att låta metoden sätta sig i organisationen. Så småningom har den nya metoden integrerats, såväl praktiskt som organisatoriskt, och betraktas som självklar i verksamheten. När den nya metoden tas för given, oavsett personalomsättning, omorganisationer och politiska eller ekonomiska förändringar, betraktas metoden som institutionaliserad, det vill säga implementeringen kan slutgiltigt betraktas som lyckosam.

Spridning

För att en ny metod ska komma till användning så är det en grundförutsättning att potentiella användare känner till att den finns. En vedertagen definition av ”spridning” i detta sammanhang är ”Den process som sker när en ny idé, med hjälp av särskilda kanaler och över tid, kommuniceras bland medlemmar i ett socialt system” (47). Rogers benämner dem som först tar till sig nya metoder innovatörer och tidiga användare (47). Dessa två grupper utgör tillsammans ca 16 procent av en population. Övriga grupper benämns av Rogers som tidig majoritet (ca 34 procent), sen majoritet (ca 34 procent) och ”eftersläuntrare” (ca 16 procent). Om man når de första grupperna fortsätter spridningen i gynnsamma fall spontant (47).

Implementeringsfrämjande faktorer

De faktorer som verkar främja implementering handlar dels om metoden i sig och dels om själva implementeringsarbetet (40). Förutom dessa metod- och processfaktorer, som kan påverkas av den implementerande organisationen eller individen, finns också kontextuella faktorer, som behov av förändring, organisatorisk kapacitet och faktorer på kommunnivå (42, 48). Här följer en kort beskrivning av faktorer som enligt tidigare forskning främjar implementeringsprocesser.

Behov

Ett basalt krav för lyckosam implementering är att det finns ett uttalat behov av förändring (42). I en kommun som inte har några kvällsöppna restauranger med serveringstillstånd finns givetvis inget behov av en metod som AAS. Däremot kan behovet av en sådan metod vara uttalat i kommuner med många restauranger med sena öppettider och ett intensivt nöjesliv.

Metod

Tidigare forskning har identifierat vissa grunddrag i metoder där implementeringen har lyckats. Dessa grunddrag är att metoden har relativa och synliga fördelar, stämmer med den implementerande organisationens normer, värderingar och arbetssätt, är enkel att använda, kan testas i liten skala, kan anpassas till mottagarens behov och kan erbjuda kunskap som kan generaliseras till andra sammanhang (29).

Implementeringsprocess

Stödinsatser

Muntlig och skriftlig information eller utbildning är oftast otillräckligt för att implementera en ny metod (28, 41, 49-50). Däremot har forskning visat att kombinationer av insatser, t.ex. distribution av riktlinjer för nya rutiner, utbildning, praktisk träning, coachning, återkoppling och möjlighet till konsultation, leder till bättre implementeringsresultat på lång sikt (28-29, 34, 42, 51-52).

Tidig involvering av användare

Att tidigt, helst redan på planeringsstadiet, involvera den eller de som ska sköta den faktiska implementeringen av en ny metod är en framgångsfaktor för lyckosam implementering (29). Ett sådant förfarande innebär att potentiella problem kan identifieras och åtgärdas i ett tidigt skede.

Uppföljning och feedback

Att samla in och sammanställa relevant information om hur arbetet fortskrider och vilka resultat man uppnår, och att redovisa denna information för dem som är involverade i arbetet, verkar ha betydelse för implementeringsresultatet (28-29). Med andra ord, uppföljning och feedback verkar vara viktiga delar i en implementeringsprocess.

Beslut och resurser

Förändringar som innebär att nya resurser måste tillföras eller befintliga resurser omfördelas kräver formella beslut på relativt hög beslutsnivå inom organisationen. Utan politiskt stöd och utan ett formellt beslut är det svårt att förverkliga nya idéer eftersom inga resurser då kommer att avsättas för förberedelser, genomförande eller uppföljning. Om resurstilldelningen är adekvat, långsiktig och budgeterad ökar chanserna för lyckad implementering (29, 47, 53). Enligt Durlak och DuPre är finansiering en nödvändig men inte tillräcklig del av en effektiv implementeringsprocess (42).

Opinionsledare

En del individer kan i högre utsträckning än andra påverka sina kollegor (54). Man kan bli opinionsledare i kraft av auktoritet, expertis eller innehav av högt förtroendekapital. En opinionsledare kan påverka ett skeende både positivt och negativt genom att antingen stötta eller motarbeta implementering.

Uppdrag, syfte och frågeställningar

Uppdrag

STAD-sektionen inom Stockholms läns landsting fick år 2009 i uppdrag av Statens folkhälsoinstitut att studera implementeringen av AAS i landets kommuner. Detta uppdrag har delats upp i två delstudier. Den första delstudien handlar om att retrospektivt analysera om omfattning och karaktär av implementeringsfrämjande faktorer påverkar graden av implementering av AAS. Resultat från denna studie redovisas i STAD-rapport 48 (22). Den andra delstudien, som redovisas i föreliggande rapport, handlar om att med hjälp av kvalitativa metoder studera vad som påverkade implementeringsprocessen avseende AAS.

Syfte och frågeställningar

Syftet i föreliggande studie var att studera implementeringen av metoden Ansvarsfull alkoholservering i ett mindre urval kommuner för att därmed uppnå större kunskap om implementeringsprocesser. De forskningsfrågor som ställs i studien är:

- Hur har förekomst respektive frånvaro av implementeringsfrämjande komponenter påverkat implementeringen av AAS i kommunerna?
- Förde implementeringen av AAS med sig några sidoeffekter, och i så fall vilka?

Metod och material

I föreliggande studie har kvalitativ metod använts, med snöbollsurval, semistrukturerade intervjuer och innehållsanalys som bärande komponenter (55-56).

Urval

Baserat på två enkätundersökningar som distribuerades till samtliga kommuner i Sverige (N=290) gjordes ett urval för den aktuella studien. Den första undersökningen, som genomfördes 2008/09, fokuserade på grad av implementering av AAS i kommunerna (24). Den andra undersökningen, som genomfördes vid årsskiftet 2009/2010, fokuserade på själva implementeringen av metoden, se STAD-rapport 48 (22). Svarsfrekvensen i de två enkätundersökningarna var 96 respektive 98 procent.

Mot bakgrund av resultaten i dessa undersökningar skapades två index. Det första indexet mäter grad av implementering av AAS i kommunerna, se bilaga 1. Det andra indexet mäter förekomsten av implementeringsfrämjande faktorer i samband med implementeringen. Kommunerna kunde erhålla mellan 0 och 3 poäng på det första indexet och mellan 0 och 16 poäng på det andra. Kommunernas poäng på dessa index låg till grund för urvalet av kommuner för den här studien. Basen för urvalet var de 25 procent av kommunerna med högst respektive lägst värden på de båda indexen.

Utöver kommunernas indexvärden baserades urvalet på invånarantal och geografiskt läge i landet. Syftet var att få en stor spridning i båda avseendena. För att ingå i urvalet skulle kommunerna dessutom ha arbetat enligt metoden under åren 2008 och 2009 och ha kvällsöppna restauranger med serveringstillstånd till allmänheten. Uppgifter om detta hämtades dels från enkätundersökningarna och dels från projektledarna på länsstyrelserna. Storstäder och större studentkommuner valdes bort. De förra valdes bort på grund av att de är organiserade i stadsdelar och de senare på grund av sin speciella karaktär av nöjesliv. Utifrån dessa urvalskriterier valdes sex kommuner som sedan delades in i tre olika kategorier med två kommuner i varje, se tabell 1 och 2.

Kategori 1: Kommuner med hög grad av såväl implementering av AAS som förekomst av implementeringsfrämjande faktorer

Kategori 2: Kommuner med hög grad av implementering av AAS men med låg förekomst av implementeringsfrämjande faktorer

Kategori 3: Kommuner med låg grad av implementering av AAS men med hög förekomst av implementeringsfrämjande faktorer

Kategori 4: Kommuner med låg grad av såväl implementering av AAS som implementeringsfrämjande faktorer. Kommuner i denna kategori inkluderades inte i urvalet.

Tabell 1. Urval av kommuner till intervjustudie utifrån grad av implementering av AAS och förekomst av implementeringsfrämjande faktorer.

		Grad av implementering av AAS	
		Hög	Låg
Förekomst av implementeringsfrämjande faktorer	Hög	Kategori 1 (N=80, 34 %) (Kommun A och B)	Kategori 3 (N=37, 16 %) (Kommun E och F)
	Låg	Kategori 2 (N=65, 28 %) (Kommun C och D)	Kategori 4 (N=53, 23 %) 0 urvalskommuner

Tabell 2. Grad av implementering av AAS (index 1) och förekomst av implementeringsfrämjande faktorer (index 2), invånarantal samt antal serveringstillstånd i de sex kommuner som ingår i urvalet.

Kommun	Index 1: Grad av implementering av AAS	Index 2: Förekomst av implementeringsfrämjande faktorer	Invånarantal*	Serveringstillstånd*
Kategori 1:				
A	3,0	9,6	60 000	80
B	2,5	12,4	40 000	25
Kategori 2:				
C	2,5	4,8	8 000	20
D	2,5	2,9	50 000	45
Kategori 3:				
E	1,0	9,9	25 000	30
F	1,0	9,0	18 000	15

*Invånarantal och serveringstillstånd är ungefärligen angivna för att inte kommunerna ska kunna identifieras.

Intervjuer

En intervjuguide baserad på forskningslitteratur om implementering utarbetades, se bilaga 2. Semistrukturerade intervjuer genomfördes med representanter för olika yrkesfunktioner som på olika sätt var berörda av arbetet med AAS i respektive kommun. Informanter var projektledare vid länsstyrelserna, kommunpolitiker, lokala samordnare, alkoholhandläggare, poliser samt krögare eller serveringspersonal. Efter en första kontakt med kommunen identifierades informanterna med hjälp av snöbollsteknik, det vill säga varje informant får ge förslag på nya informanter tills mättnad uppnås i materialet.

Sammanlagt 40 intervjuer genomfördes, se tabell 3. Alla intervjuer utom tre (där informanterna undanbad sig) spelades in och transkriberades. Under de intervjuer som inte spelades in togs anteckningar av intervjuaren. Intervjuerna varade i genomsnitt i 45 minuter. Efter varje intervju dokumenterade intervjuaren intrycket av intervjun. Intervjuaren dokumenterade även intrycket av kommunen i dess helhet samt gjorde en sammanfattning av kommunens implementering av och arbete med AAS.

Tabell 3. Intervjupersoner och referensbenämning.

Kommuner	Projekt- ledare på länsstyrelsen	Alkohol- handläggare	Lokala samordnare	Poliser	Politiker	Krögare/ Restaurang- anställda
Kategori 1:						
A	A1	A2	A3:1, A3:2	A4	A5	A6:1, A6:2
B	B1	B2	B3	B4	B5	-
Kategori 2:						
C	C1	C2	-	C4	C5:1, C5:2	C6
D	D1	D2:1, D2:2	D3	D4	D5	D6:1, D6:2
Kategori 3:						
E	E1	E2	E3	E4	E5	E6
F	F1	F2	F3:1, F3:2	F4	F5	F6

Analys

De transkriberade intervjuerna lästes först igenom för att en uppfattning om helheten skulle skapas. Därefter kodades och analyserades intervjuerna i dataprogrammet QSR-NVivo 8. Baserat på dels trädnodeer som skapats med hjälp av den vetenskapliga litteraturen inom området, och dels fria noder som avsåg att fånga ytterligare aspekter, kodades materialet (56). Meningskoncentration och meningskategorisering användes för analyserna. För att åskådliggöra resultaten används citat.

Interbedömaranalyser genomfördes för att bedöma säkerheten i kodningen (57-58). Detta genomfördes genom att låta ytterligare en kodare koda tre intervjuer utifrån beskrivningar av ett urval av kategorierna. En interbedömarskattning på mellan 75 och 100 procent bedöms som hög (59). I föreliggande studie uppnåddes en initial interbedömarskattning på 74 procent. Efter en konsensusdiskussion ökade samstämmigheten till 83 procent.

Organisationsförändringar och personalomsättning i kommunerna har försvårat datainsamlingen, men i de flesta fall har personer som tidigare varit involverade i implementeringen av AAS men som har lämnat sina tjänster kunnat spåras och intervjuas.

Etiska ställningstaganden

För att skydda intervjupersonernas identitet anges en referensbenämning vid citaten. Studien har godkänts av den regionala etikprövningsnämnden i Stockholm, dnr 2010/736-32/5.

Resultat

I detta kapitel redovisas resultat från intervjuundersökningen relaterat till de tre huvudkomponenterna i AAS, de implementeringsfrämjande faktorerna, institutionalisering av metoden samt polisens implementeringsprocess. Resultatavsnittet avslutas med positiva och negativa sideeffekter av implementeringen av AAS.

Metodens huvudkomponenter

Metoden Ansvarsfull alkoholservering består av de tre huvudkomponenterna utbildning, samverkan och tillsyn. Informanter i flera kommuner uppgav att det finns en bristande kunskap om AAS och dess olika delkomponenter, vilket har försvårat implementeringen av metodens olika delar. Det var enligt informanterna vanligt att metoden uppfattades som enbart en utbildningsinsats. Somliga som arbetade med en specifik del av AAS saknade kunskap om metodens övriga delar och några kommuner började införa utbildningsdelen utan närmare strategier för hur man skulle införa de övriga metoddelarna. En alkoholhandläggare uttryckte problemet med bristande kunskap om metoden så här:

Jag vet inte riktigt om jag är haj på det än, faktiskt. För vi jobbar egentligen inte riktigt enligt den, helt fullt ut i alla fall. Vi gick igenom på länsstyrelsen då och nej, direkt någon utbildning det har man inte fått gå utan det är väl att de har planterat in det lite varje gång när man har träffats. (C2)

Även de som har goda kunskaper om AAS lägger olika tyngd vid de olika metoddelarna. Vissa betonar samverkan, andra utbildning eller tillsyn, till viss del beroende på vilken infallsvinkel och vilket uppdrag personen i fråga har. Exempelvis lägger polisen mest fokus på tillsyn, länsstyrelsen och lokala samordnare på samverkan och alkoholhandläggare på utbildning. En brist som framkom i intervjuerna är att metodboken som beskriver AAS är relativt otydlig och att informationen ibland uppfattas som svårtillgänglig, vilket framgår av nedanstående citat:

Det finns, den har du väl, den där lilla skriften om metoden. [...] Men det är väldigt bara ytligt ju. (B3)

Vid personalomsättning får nyanställda sällan utbildning i AAS och kan därför sakna kunskap om metodens alla delar. Det framkommer i intervjuerna att det finns ett behov av utbildning i AAS i sin helhet, till exempel i samband med att alkoholhandläggare träffas för att diskutera andra frågor. En alkoholhandläggare fann en bristande insikt om detta på länsstyrelsen:

Man måste tänka hela konceptet. Vi hade NN på Länsstyrelsen, han tyckte det bara var viktigt att göra utbildningarna. Han såg inte, liksom, att alla delar måste finnas med och det är ju det som är det viktiga. (A2)

Utbildning

Den metoddel som en majoritet av kommunerna i urvalet hade god kunskap om och arbetade med är utbildningsdelen. Fyra kommuner i urvalet hade implementerat utbildningsdelen fullt ut och en kommun hade implementerat de flesta delkomponenter i utbildningsdelen. Däremot hade den sjätte kommunen i urvalet implementerat utbildningsdelen i lägre utsträckning (se bilaga 1 för information om vad som ingår i varje metoddel). Länsstyrelserna har i hög utsträckning haft kontroll över och varit delaktiga i utbildningsdelen genom att distribuera

utbildningsmaterial, delta vid undervisningstillfällena, rätta det prov deltagarna får göra efter genomgången utbildning samt skriva under utbildningsdiplomet. Utbildningsdelen i AAS har enligt informanterna varit lättast att introducera.

Gensvaret på utbildningarna har varit mycket positivt, både från de inblandade tjänstemännen inom kommunen och från kursdeltagarna. Att utbildningen har ett gott rykte, att kursdeltagarna brukar uppfatta den som mycket positiv och att utbildningsdiplomet har blivit en värdehandling inom restaurangbranschen, har underlättat spridningen av utbildningsdelen. En lokal samordnare uttrycker sig så här om utbildningen:

Det är många som har kommit fram efter att de har gått de här utbildningarna och har varit hur nöjda som helst och sagt att det här är bland det bästa de har gått på och då blir man ju riktigt glad själv. När man får en sådan respons på det. (B3)

Genom utbildningarna skapas tillfällen för möten mellan kommunala tjänstemän och restaurangpersonal, vilket förbättrar potentialen för god kommunikation och ökar förståelsen för respektive verksamhet. Dessutom erbjuder utbildningarna en möjlighet för krögare och krogpersonal att tillsammans med de kommunala tjänstemännen diskutera nivån på serveringen av alkohol för att uppnå en större enhetlighet för var gränsen går för ”märkbart påverkad”. Detta illustreras av nedanstående citat från en lokal samordnare och en restauranganställd:

... att de får se polisen eller se sin alkoholhandläggare och kunna ställa frågor. Personliga möten har varit jättepositiva många gånger. (B3)

Man tror ju, alltså att alkohollagen kunde man ju redan innan [...] men när man går de här utbildningarna, tycker jag, kommer man ihop och pratar lite som ”men, du han är ju jättefull”, liksom. Medan man då halvåret innan inte skulle ha bedömt honom som lika berusad. (A6:2)

Informanterna framhöll att det inte krävs särskilt stora insatser från kommunens sida för att anordna AAS-utbildningar:

I och med att alla vi som på något sätt är involverade ändå har en, alltså vi är ju avlönade, så att säga. Så blir det inte särskilt mycket pengar för föreläsare heller [...], sedan lyckades vi hitta, alltså föreläsare inom specifika ämnen, som faktiskt jobbade i kommunen. (F3:1)

Som det ser ut så kör vi, i princip, bara en utbildning per kommun [...]. Det hinner jag väl med. Men om vi skulle köra det oftare så skulle det bli svårt resursmässigt. (F2)

För att få tillräcklig uppslutning för att kunna genomföra utbildningar har samarbete mellan kommuner förekommit. En projektledare på länsstyrelsen och en alkoholhandläggare berättade om olika samarbeten:

2007 kanske, tror jag, då deltog det några från x kommun. Men det var ingen massiv sammanslutning direkt. Totalt det motsatta i jämförelse med förra året när x tillsammans med y kommun lyckades, då kom det 40 personer till utbildningen. (E1)

...vi utbildar serveringspersonal och krogägare då, ihop med resten av kommunerna runt omkring. Förr, för ett par år sedan, hade vi två gånger om året men förra året hade vi bara en gång och det kommer vi bara ha nu med för nu har vi märkt att det inte finns behov av det. (C2)

Vissa kommuner har tagit ut en avgift för att finansiera konflikthanteringspasset, som är den dyraste delen av utbildningen. En alkoholhandläggare berättade om hur man på olika sätt försökt lösa det ekonomiska kring utbildningen:

Någon gång så har vi tagit avgift. Vi tog någon tusenlapp något år men då fick vi inte så många deltagare heller. [...] Sedan lyckades vi något år när NN fanns inne på Länsstyrelsen

att få loss pengar. [...] De tog konflikthanteringskostnaden och den ligger väl på en 10-15000:-, den fakturan. Och då tyckte vi, ja då gör vi det gratis i och med att de tog den kostnaden. (A2)

Många informanter lyfter upp just konflikthanteringspasset som den mest värdefulla delen i utbildningen eftersom man därigenom får verktyg för att hantera besvärliga situationer relaterade till alkoholservering. Nedanstående citat illustrerar detta:

En av styrkorna med STAD, tycker jag, är att man har den här konflikthanteringsdelen dag två. Vi går och hoppas att man då fortsätter med de här skådisarna, de är ju lite dyra. (B4)

Just det här med konflikthantering fick vi också mycket bra tips om, om det uppstår. (F6)

Diplomet som delas ut efter genomgången AAS-utbildning har blivit ett viktigt dokument för restaurangpersonal och en del krögare anställer bara personal som har genomgått utbildningen. Vissa kommuner kräver att krögare och/eller serveringspersonal ska ha gått en AAS-utbildning för att få serveringstillstånd. En lokal samordnare uttryckte sig på följande sätt om synen på utbildningen och diplomet:

Statusen tycker jag har ökat också. Från början [...] sade de liksom ingenting om de fick det där diplomet, men nu börjar det bli eftertraktat efter några år här. (A3:1)

Tid för att delta i utbildning har främst varit ett problem för mindre krogar med få anställda. En tvådagarsutbildning har av vissa uppfattats som alltför lång. Inställda utbildningar och för få utbildningstillfällen per år har också försvårat möjligheterna att delta. I restaurangbranschen är det hög personalomsättning och man har ofta timanställda som arbetar under kortare perioder, vilket gör det svårt för krögare att låta all personal delta i utbildningen. En polis uttryckte det på följande sätt:

Men sedan är bekymret, som alltid med krogar, att ska krögaren förmedla informationen till sina anställda som är timanställda och det är fan ett personalflöde som är utan dess like på krogen alltså. (C4)

Informanterna uppger också en viss svårighet att få vakter att delta i utbildningen eftersom de ofta är anställda på flera restauranger eller nattklubbar. Detta innebär ibland att det är oklart vilken av krogarna som ska betala vakternas utbildning.

Det råder delade meningar om i vilken omfattning utbildningen ska bedrivas. Krögare önskar sig flera utbildningar per år för att ha större möjlighet att låta all personal delta. Kommunen å sin sida vill genomföra färre utbildningar för att öka antalet kursdeltagare vid varje kurstillfälle och därmed öka möjligheterna att täcka utbildningsomkostnaderna. Färre utbildningstillfällen minskar belastningen på alkoholhandläggaren som har det huvudsakliga ansvaret för utbildningarna, men även på andra aktörer som är inblandade. En alkoholhandläggare uttryckte sig så här:

Det är svårt att köra det mer än en gång per år egentligen, för det finns inte underlag för det. Sedan tror jag att det minskar lite kontinuerligt eller det märker man att det gör. Vi har oftast kört kvällstid, efter önskemål. (D2:1)

Ett par kommuner har anordnat en förkortad utbildning på kvällstid (sex timmar istället för två heldagar). Den förkortade varianten efterfrågas från krogbranschen, som har svårt att avvara personal under två heldagar:

Ja, jag tror man skulle hinna väldigt mycket på 4 timmar. Eftersom utbildningen är två dagar, den andra, så är det mycket tid som rinner iväg. (C6)

Samverkan

Samverkan uppfattas, enligt informanterna, som en mindre strukturerad del av AAS. Det som ändå lyfts fram som ett resultat av AAS är att samverkan inom kommuner (till exempel mellan socialtjänsten och miljö- och hälsoskyddsförvaltningen), mellan myndigheter (till exempel mellan kommunen och polismyndigheten) samt mellan tjänstemän och politiker har förbättrats sedan man införde AAS. En polis uttryckte sig så här om det förbättrade samarbetet:

Men det är väldigt viktigt att man vet vem man vänder sig till, det har jag lärt mig under de här två åren [...] Och på kommunen är det till exempel alkoholhandläggaren som jag har jobbat ganska mycket med. Och det är dels ansikte mot ansikte och telefonledes och det har varit skönt att veta vem man har pratat med. Och att samarbetet fungerar, och det har det verkligen gjort. (A4)

Samma polis uttrycker också att samarbetet med krögarna förbättrats:

...det som var tidigare, tycker jag, det var brist på samverkan. Det var vi och ni. Nu tycker jag att vi mer jobbar: det är vi tillsammans som måste göra det här. Att jobba på ett strukturerat sätt. (A4)

Även från restaurangbranschen uttrycks positiva omdömen om samverkan som en följd av AAS:

Man kände att de jagade efter oss på ett annat sätt och det upplever jag inte alls på samma sätt längre. [...] Vi har kommit varandra närmre mycket på grund av det här arbetet vi har gjort. (A6:2)

Samverkan i form av referensgrupper med representanter från kommunen, polismyndigheten och restaurangbranschen verkar ha varit svårt att realisera. Bara två av kommunerna i urvalet har implementerat samverkansdelen fullt ut. Detta kan bero på att det har varit svårt att rekrytera krögare till samverkansgrupperna. Två projektledare vid länsstyrelser uttryckte sig så här:

Referensgrupp finns för en del av länet. Det har varit med någon krögare från x kommun för några år sedan, men nu finns det ingen krögare med från x kommun i den referensgruppen heller. (C1)

Det var ju då alkoholhandläggaren och oftast samordnaren och någon lokal polis. Och sedan ville man ha några krögare. Och det har man ju haft på många ställen, men ibland har det inte gått så bra med de här krögarna för de har plötsligt blivit av med sitt tillstånd och då kan de gärna inte sitta där. [...] Många har sagt att de vill vara med och så har de aldrig tid och så. Så det är inte alltid lätt att få den här perfekta referensgruppen. (B1)

Några informanter anser att samverkan i referensgrupper enligt AAS i högre utsträckning är anpassad till större kommuners restaurangutbud. Istället för specifika referensgruppsmöten inom ramen för AAS så lyfts andra forum upp som möjliga samverkansarenor. Det kan gälla krögarmöten där såväl polis som kommun är representerade, eller möten som initierats av det kommunala brottsförebyggande rådet. Detta togs upp av en av alkoholhandläggarna:

Jag är med i Brottsförebyggande rådet och vi träffar också polisen och krogägarna en gång om året. (C2)

Några informanter framhåller att samverkan mellan kommunen och polisen har stärkts när ett samverkansavtal mellan myndigheterna har skrivits. En del lyfte fram samverkan, dialog och samsyn som de centrala delarna i AAS:

Alltså få ett gemensamt synsätt. Det är väl det som är nyckeln i det också, kan jag tänka mig. Att man ska tänka lika, att man ska samverka, olika aktörer. Ja, gränsöverskridande mellan

kommun och polis. Länsstyrelsen, självklart. Ja, få en samsyn för det. (C4)

Alltså den är ju bra på det sättet att man har fått igång just det där med dialogen, alla känner ju varandra nu. Nu har ju alla fått lära känna varandra, så på det sättet har det varit jättebra. Och krögarna har också tyckt att det har varit bra, att vi har haft en dialog med dem. Det är mer diskussionsartat [...] att man ska få likadan samsyn hur det ska vara på krogen [...] för samverkan och få en samsyn och så har det varit bra. Det har helt klart gett effekt. (F2)

Hur och om samverkan ska genomföras har inte varit helt oproblematiskt för de tillsynsansvariga i kommunerna. För vissa har det till exempel varit svårt att kombinera rollerna som myndighetsutövare och samarbetspartner:

För jag vet NN pratar mycket om det här med dubbelrollen. Du ska å ena sidan göra tillsyn och så alltså, det kan bli dubbla stolar, samtidigt som du ska vara med på en utbildning och så kanske de säger saker som inte hon ska höra egentligen [...] Eller du är där på utbildningen, men egentligen så utför du tillsyn också. (F3:1)

...de tror att man inte gör lika hård tillsyn hos dem och sådana saker, lite gräddfil. Så är det ju inte, ska inte vara så och då blir en del jättesura och liksom tycker att "vi samarbetar så mycket, så varför kommer ni här och klagar på mig?". Har jag hört, liksom, hur andra har berättat. (B1)

På vissa håll har polisen uppgivit att de inte har resurser för att delta i referensgruppens möten, vilket har upplevts som frustrerande av övriga i referensgruppen:

Sedan fanns det väl ett störande moment, tycker jag personligen, det är att vi lägger ju ner det här ideellt. Alltså vi har ju inte betalt för det här. Vi gör det här för att vi vill skapa en trygghet [...] att gästerna känner sig trygga att vi jobbar [...] efter alkohollagen. Då vill man ju inte höra att polisen inte har pengar. (A6:1)

Tillsyn

Sedan AAS infördes i kommunerna har tillsynsarbetet blivit mer strukturerat, exempelvis genom att man i tillsynsplaner har tydliggjort hur, när och med vilka samarbetsparter som tillsyn ska genomföras. De senaste åren har polisen också fått en omfattande utbildning i krog tillsyn som genomförts av Statens folkhälsoinstitut, vilket informanterna framhåller som positivt. Ett par alkoholhandläggare uttryckte sig så här:

Vi var väl ute på tre gemensamma samsyner med polisen [...] och de är på hugget nu och de har vissa poliser som har utbildat sig för detta. (D2:1)

Polisen, alltså de är ju ute på kvällar och helgerna när det händer grejer och då kan de göra tillsyn om de upptäcker att det behövs göras tillsyn när de ändå är ute och jobbar och om de har tid så gör de ju det. [...] Det är ju för att några av poliserna blev skickade ner på den här utbildningen som NN, alltså Länsstyrelsen, hade. (D2:1)

Det har fungerat jättebra nu. Det beror mycket på att polisen har fått utbildning i vad det här med tillsyn innebär och allting så, de har ju fått uppifrån också att de ska sätta igång. [...] Det är egentligen det här året vi har börjat göra de här gemensamma tillsynerna, men de började förra året någon gång. Så det är inte så lång tid. (F2)

Även polisen uttrycker att en utveckling av tillsynen skett:

Alla har idag varsin lathund i benfickan som man kan ta upp och kolla, liksom, det här ska jag tänka på när jag gör tillsyn. Så att man inte bara går in och kollar, liksom, ja det var inga kriminella här, då går vi ut härifrån. Och sedan att man ger det tid, att de fattar att de ska

inte bara gå in där i fem minuter och sedan ut utan vara en stund och observera. (C4)

Tillsyn har, enligt informanterna, bedrivits på olika sätt i kommunerna. För att genomföra så kallad dold tillsyn har vissa kommuner använt sig av studenter och praktikanter, som lättare smälter in i restaurangmiljön:

Det är en för liten stad för att jag inte ska vara igenkänd. Men däremot unga socialsekreterare som mera kan falla in i publiken och vara i 25-, 30-35-årsåldern, då har vi gjort så att de får gå dit som publik och betala för sig. Betala inträde, köpa mat, äta och studera och kontrollera hur det ser ut. Och sedan skriva en rapport. (E2)

I ett par kommuner har man låtit politiker delta i tillsynen för att de ska få en bättre inblick i restaurangmiljön och större förståelse för alkohollagen. En alkoholhandläggare berättade så här om kommunens tillsyn:

Vi har haft en tillsynsorganisation som har sett ut på det viset att vi har haft en tjänsteman och en politiker som har varit ute och gjort tillsyn på alla våra serveringsställen. (D2:1)

Såväl positiva som negativa konsekvenser av att vara en mindre kommun framkommer när det gäller att bedriva tillsyn. I mindre kommuner är antalet utskänkingsställen generellt sett färre, vilket underlättar tillsynsarbetet. Samtidigt kan det vara svårare att planera tillsyn sent på kvällen eftersom restauranger på mindre orter ofta anpassar sina öppettider utifrån antal gäster. I mindre kommuner, där tillsynen ofta genomförs av en eller ett par personer, är det svårt att genomföra tillsynsbesök under semesterperioder, trots att behovet då kan vara som störst. Nedanstående påpekande gjordes av en projektledare vid länsstyrelsen:

Ingen ersätter under sommaren och det är på sommaren som man borde ha mycket folk. (C1)

Den gemensamma tillsynen med kommun och polis uppfattas av informanterna som positiv. Den stora skillnaden i hur man inom ramen för AAS bedriver tillsyn är att det numera sker mer strukturerat, bland annat med tillsynsprotokoll, samt att man är bättre på att återkoppla resultaten till krogen. Nedanstående citat illustrerar detta:

Man har arbetat fram en gemensam mall för hur krogkontrollprotokollet ska se ut för polisen och man har spridit detta för att det ska vara, liksom, likriktat, kan man säga. (D4)

Så jag tror att det har bidragit, jag är säker på att det har bidragit till en uppräckning både från näringsidkarens sida och även från polisens sida. Att vi är bättre på att följa upp det här och skriver de här tillsynsprotokollen och dokumenten. Och patrullerna som jobbar ute på kvällarna. (F4)

Jag tycker det har blivit förändrat positivt över tid. Att NN har fått mer redskap med allt ifrån de här dokumentationerna som man fyller i när man är där [...]. Man kan ge automatiskt feedback på en gång. (B3)

Vi besöker krögarna på ett helt annat sätt än vad vi gjorde innan. Vi pratar med ordningsvakterna. Vi tittar; är det rätt antal? Vi går in på ställena. Vi har en öppen dialog med krögarna och det har uppfattats som väldigt positivt. (A4)

Implementeringsfrämjande faktorer

Spridning av AAS

Spridningen av AAS underlättades av att metoden uppfattades ha vetenskapligt stöd och att kommunerna såg positiva resultat. Två lokala samordnare uttryckte sig så här:

Att den var väl genomarbetad och det fanns evidens på den. Det var en tydlig metod. [...] Ett färdigt koncept som man egentligen bara kan föra in. (F3:1)

Vi fick den här informationen om att det fanns den här utbildningen. Och att vi själva gick den och tyckte att den var intressant och fick de här fakta om vilka effekter det hade haft i Stockholm. (B3)

När spridningen av AAS hade pågått några år började den i princip spridas spontant, utan större behov av något motivations- och förankringsarbete. Nedanstående citat illustrerar ett exempel på hur det kan ha gått till:

Alkoholhandläggaren satt i en annan kommun där hon fick gå utbildning i Ansvarsfull alkoholservice och då började hon där eftersom hon har sitt kontaktnät där. Hon har också suttit i alla kommuner, så då blev det att hon tagit en kommun i taget, kan jag tänka mig. (F2)

I de kommuner där tongivande restauranger redan aktivt har arbetat för att förbättra restaurangmiljön har det varit lättare att få restaurangpersonal att delta i utbildningarna. Det är framförallt restaurangledningens engagemang och inställning till hur krogmiljön ska vara på deras restaurang som har varit det betydelsefulla inslaget för arbetet enligt AAS. En lokal samordnare uttryckte det på följande sätt:

Krögarna tyckte att det var extremt viktigt att göra det här och så vidare och då kände vi att då var vi lite hemma när den stora krogen satte tonen. (F3:1)

När det alkoholpreventiva restaurangrelaterade arbetet är prioriterat inom kommunen underlättar detta implementeringen och det fortsatta arbetet med AAS. En alkoholhandläggare berättade på följande sätt om hur man i kommunen tog till sig metoden:

Metoden presenterades för kommunen när det låg rätt i tiden. Intresset för området var stort och frågorna som den berörde sågs som prioriterade och viktiga. Det har egentligen aldrig varit någon fråga om huruvida man ska jobba med metoden utan det har alltid tagits som självklart att man ska jobba med detta. (B2)

Behov/problem

I flera fall har införandet av AAS initierats på grund av ett tydligt behov av förändring i krogmiljön efter uppmärksammade händelser. Nedanstående citat från en politiker illustrerar detta:

Jo, visst har vi haft incidenter och visst har vi haft tragiska fall då som har varit efter hotellen har stängt och ute vid koryköerna och så där. Så det började bli lite att "nu är det lite väl mycket som händer". (F5)

De händelser som medfört ett ökat fokus inom restaurangområdet har dock inte alltid varit direkt relaterade till alkoholkonsumtionen på krogen. I ett par kommuner var bränder, närvaro av kriminella organisationer (motorcykelgäng) eller narkotika på krogen orsaken till det ökade intresset för förebyggande åtgärder:

Det initierades av en narkotikahärva, sedan visade det sig då att det var ju inte narkotikan

som var problemet egentligen, det är ju alkoholen. (E4)

När kommunerna har studerat vilka alkoholrelaterade problem som har funnits på de lokala restaurangerna så verkar det vara så att servering till märkbart påverkade är ett större problem än servering till underåriga, vilket framgår av ett citat från en av alkoholhandläggarna:

Vid uppföljningar år 2008 såg man att man serverade 50 % av berusade, men att man nekade underåriga i betydligt högre omfattning. (B2)

Begreppet ”märkbart påverkad” upplevs dock av vissa som problematiskt eftersom det bygger på en subjektiv bedömning och det framkommer att olika tjänstemän (såväl inom kommunen som mellan kommuner) uppfattar begreppet på olika sätt. Enligt informanterna kan förklaringen till viss del ligga i den dryckeskultur som finns i de olika kommunerna. I vissa kommuner ses hög berusningsnivå som mindre problematisk, medan samma berusningsgrad i andra kommuner betraktas som oacceptabel. Det är, enligt informanterna, svårt att bryta en berusningskultur, vissa kommuner verkar dock ha lyckats bättre än andra. Nedanstående citat beskriver situationen:

Nu utbildar vi ordningsvakterna och krögarna att de ska titta på det här och selektera i dörren och selektera sina gäster och så, men det är inte lätt att bryta en gammal trend. Det har varit svårt, den här kulturen som finns. (E2)

Storleken på kommunen kan ha betydelse för hur behovet av AAS ser ut. Det verkar, enligt informanterna, svårare att arbeta enligt metodens alla delar i mindre kommuner. Orsaker till detta kan vara att AAS är utvecklad i en storstad och att man i mindre kommuner har en annan problembild än i de större kommunerna, till exempel vad gäller våld vid krogen. En projektledare vid en av länsstyrelserna menade följande:

Om man ska vara lite självkritisk, helt krasst, så kanske jag inte riktigt ser jättestora vitsen varför en kommun som x eller y, en väldigt liten kommun, visst de har också problem på sina restauranger med överservering [...] men om man tittar på våld som ändå är huvudsyftet eller servering till minderåriga och berusade för att det ska minska våldet så har vi ju ingen våldsproblematik på krogen på de här orterna. (C1)

I några kommuner har man haft svårt att känna igen sig i utbildningsmaterialet och en projektledare vid en annan länsstyrelse uttryckte det så här:

När vi startade upp då var det ju nattklubsverksamhet och stora häftiga krogar i Stockholm. Deras ägare har ju tid och möjlighet och råd att åka iväg på möten och åka ut och prata för andra och vara som ambassadörer, men, jag menar, det kan ju inte en liten pizzagubbe i vår kommun göra. Modellen är ju ändå framtagen i Stockholm. De känner inte igen sig. (B1)

Metod

Det verkar som om egenskaper relaterade till metoden i sig har haft betydelse för implementeringen av AAS.

Informanterna har olika åsikter om likheter och skillnader mellan AAS och det arbetssätt som användes innan AAS introducerades i kommunen. En del informanter framhåller att samverkan och tillsyn har förbättrats, vilket beskrivits ovan, medan andra endast uppfattar AAS som ett nytt namn på ett redan existerande arbetssätt. En polis uttryckte sig så här:

Alltså att man har granskat krogar och dansställen vid helger, liksom, systematiskt. Det har ju skett även tidigare med protokoll, så att det var väl bara att det var ett nytt namn på någonting som jag har varit med om tidigare. [...] Det är det att det har blivit nationellt nu och fler gör på detta sätt nu än vad man har gjort tidigare. (D4)

Andra informanter menar däremot att arbetet nu har fått en tydligare struktur avseende till exempel tillsyn. Det är numera tydligt vad som förväntas av såväl tjänstemän som restaurangpersonal och arbetet har blivit enhetligare över landet. Att det finns ett tydligt mål med arbets sättet ses också som en fördel. Samarbetet inom kommunen, med andra kommuner, polisen och krogen har ökat i jämförelse med tidigare arbetssätt. Personkontakten mellan involverade aktörer har också ökat, vilket de allra flesta uppfattar som positivt. Nedanstående citat från en alkoholhandläggare och en polis från två olika kommuner illustrerar den positiva syn på metoden som flera informanter uttryckt:

Och det som har varit fördel med att använda den här metoden, det är ju ändå att det finns några rutiner bakåt att haka upp sig på. Det finns en handbok här. Det finns andra kommuner som har jobbat med modellen och som kan vara lite vägledande. Det har varit ett jättebra stöd för mig. [...] Framförallt så är det bara det här att man pratar, använder det här begreppet Ansvarsfull alkoholserving, är en signal till oss alla som på något sätt har tillsynsansvar att tänka efter, jaha, vad betyder det med Ansvarsfull alkoholserving? Vems ansvar är det och på vilket sätt ska det här utövas? Och då pratar vi samma språk när vi dessutom går på samma kurser. Så på det sättet har den här modellen varit väldigt bra. (E2)

Det har blivit en tydligare styrning. Det har blivit en tydligare, alltså vad som förväntas av en. Det har ställts lite högre krav. Man måste prestera. Man måste redovisa och följa upp. (A4)

De två kommunerna i kategori 1, det vill säga de kommuner som påvisade hög grad av både implementering av AAS och förekomst av implementeringsfrämjande faktorer, uppgav att de använde alla de tre huvuddelarna i AAS, med förklaringen att det är metoden som helhet som har visat sig ha effekt på våldsbrottsligheten och att en anpassning eller förändring av AAS skulle kunna medföra uteblivna effekter. En lokal samordnare från en av kommunerna i kategori 1 uttryckte sig så här:

Ja, inte gör någon egen hemmavariant, liksom. Nej, vi kör på det. [...] Och då tyckte de "varför ska inte vi kunna få göra en lightversion?" Men då vet man inte om det fungerar. (A3:1)

Det har underlättat om användarna av AAS har haft en positiv syn på metoden. Denna positiva syn kan vara baserad på vad man genom andra fått reda på om metoden (att den har vetenskapligt stöd och är kostnadseffektiv), men även på egna erfarenheter av att arbeta enligt metoden. Genom denna kunskap och erfarenhet har det varit lättare att argumentera för kommunala beslutsfattare för att man ska arbeta enligt metoden. Nedanstående citat illustrerar tilltron till att AAS ger effekter:

Det är bevisat att den (metoden) är bra. (B4)

Vi har sett väldigt goda resultat nu senast, särskilt när vi har fått med polismyndigheten i det, i de större kommunerna. (C1)

Vi gick ju igenom polisens statistik. De är ju nöjda och nu är polisen på till 100 %. [...] Och tittar man tillbaka till 2006 och räknar ut [...] då är det 32 % över den tiden. Och det är ju jättebra, tycker polisen. De håller ju fram de här siffrorna nu och tycker att det är jättebra. (A3:1)

Opinionsledare

Opinionsledare verkar främst ha utgjorts av lokala samordnare i kommunen, projektledare på länsstyrelsen, krögare, alkoholhandläggare och poliser. Enligt informanterna har det varit en fördel om det funnits flera drivande personer som representerat olika centrala delar inom ramen för AAS, exempelvis aktörer inom polisen som har drivit på om tillsyn och aktörer inom kommunen som har drivit på om utbildning. I vissa fall har man medvetet avvaktat till dess att politikerna har drivit frågan. Deras engagemang har ofta initierats på grund av att det förekommit problem i krogmiljön. De som lyfts fram som framgångsrika opinionsledare har varit drivna, engagerade och kunniga personer med lång erfarenhet inom branschen eller närstående områden. Nedanstående citat visar hur enskilda personer haft betydelse:

Det är NN som har jobbat med det här. Han kan kliva in var som helst på politisk eller tjänstemannanivå och framföra sina synpunkter och inte bli utkastad utan alla lyssnar. Stor, stor erfarenhet. (B5)

Folkhälsosamordnaren hade ju under väldigt lång tid tryckt på kommunledningen för att det verkligen skulle bli av, och hon var som en terrier, liksom, på dem och så. Det är mycket hennes förtjänst. [...] Hon var väldigt mycket på och ”ni måste ta tag i det här nu, ni måste bestämma vem som ska göra det här”. [...] Så då drog vi ihop oss, alltså vi, en från områdespolisen och vi tre kommundienstämman och så satte vi ihop det här och snabbt och lätt skickade ut inbjudan till krögarna. Nu har man ju sett här att krögarna, de som var där, tyckte att det var väldigt, väldigt bra och har pushat på dem som inte var där att ni måste göra det, så nu ska man köra en till. (F3:2)

En försvårande omständighet som nämns av informanterna är när politiker, länspolismästare eller andra ledande personer inte prioriterar det preventiva arbetet på det restaurangrelaterade området. Dessutom finns det i vissa kommuner en motsättning mellan näringspolitiska och alkoholpolitiska hänsynstaganden. Metoden är i hög utsträckning personbunden, vilket kan försvåra institutionaliseringen. En av projektledarna på länsstyrelserna uttryckte sig så här:

Det är väldigt personrelaterat. Det fanns intresse, men just alkoholhandläggaren som den sammanhängande biten var inte riktigt existerande. Det har ju varit lite småjobbigt i och med att man aldrig i början visste om det här kommer att fortsätta eller inte [...]. Det har varit just det här när det har varit i projektform ett år i taget, att i mitten på december får man reda på hur det ska se ut nästa år. [...] Det har varit ett irritationsmoment. (E1)

Implementeringsprocess

Den inledande processen

Den inledande processen har sett mycket olika ut bland kommunerna i urvalet. Detta verkar främst ha berott på kommunledningens intresse. När man har saknat politisk förankring för arbetet enligt AAS har länsstyrelsen och länsamordnaren ibland arbetat mer aktivt genom att besöka kommunledningen och informera om AAS, för att på så sätt få beslutsfattarna positivt inställda till metoden. Även då beslut har fattats om att arbeta enligt AAS så har det inte automatiskt lett till att metoden har implementerats. En lokal samordnare beskrev de inledande förhållandena i kommunen så här:

Hon hade väl då som alkoholhandläggare också kommit i kontakt med det och dragit i det lite grand. Även en samordnare för Ansvarsfull alkoholserving på länsstyrelsen kontaktade mig och tyckte att vi måste få igång det här. Men vi låg lite lågt i början, för vi kände att vi hade inte riktigt med oss politikerna och ledningen. Så vi ville att det skulle förankras bättre egentligen innan vi startade det. Men då gjorde NN (från länsstyrelsen), som var ganska ihärdig,

ett besök hos kommunchefen också. Han var väl så där halvt intresserad, men sedan kom han och besökte honom. Man tog ett beslut i kommunfullmäktige, tror jag till och med att det var, att det skulle införas, men sedan så stannade det där. Alltså kommunchefen sa inte "ok, nu ska ni göra" [...] Alltså det var som "ok, det ska införas, men vem ska göra det?" (F3:2)

Vissa kommuner involverade politiker i ett tidigt skede i processen, vilket en lokal samordnare i en av kommunerna i kategori 1 berättade om:

Våra politiker i kommunen byggde upp den här strukturen allredan 20XX för att vi skulle få ett långsiktigt strukturerat arbete i kommunen. Vi fick hjälp av Folkhälsoinstitutet och 20XX, i maj, genomförde vi den första utbildningen i Ansvarsfull alkoholserving som de stod bakom och skötte. Sedan fick vi ta till oss konceptet och vi bildade våra referensgrupper [...] Med hjälp av politiker i den där styrgruppen i och med att vi hade valt krogen som ett utvecklingsområde så ska det ju genomföras oavsett vad. Sedan då när man märkte att de var intresserade, krögarna också. (A3:1)

Arbetet med att införa metoden underlättades av om det sedan tidigare fanns en god kommunikation mellan de tjänstemän som skulle driva arbetet enligt AAS inom kommunen och kommunledningen. En gynnsam faktor som är specifik för mindre kommuner är de korta kontaktvägarna såväl inom den kommunala förvaltningen som gentemot krögare. En politiker beskrev hur man i kommunen gått tillväga för att underlätta den interna kommunikationen:

Så vårt utgångsläge var; hur får vi folk mer delaktiga i politiken? Det var ingenting som gick jättefort utan det här var ett arbete som pågick under en längre tid, och då var politikerna tillsammans med tjänstemän. Vi avsatte ofta två dagar ett par dagar om året i några år så att vi kände att vi satt i samma rum, vi pratade om samma saker, bollade allting fram och tillbaka. Så vi var väldigt tajta, vilket har gjort att det underlättar det fortsatta jobbet sedan också. (E5)

Andra befattningshavare betonade fördelarna med mindre kommuner, beträffande kommunikation:

Så är det ju så här att här är mycket lättare att känna till ett visst antal personer och också träffa på dem oftare och att ha bättre kontroll än om du är i en miljonstad. (D4)

...fördelen med att vara en liten ort är att vi har så enkelt personkontakt och närkontakt. Alltså jag blir ju väldigt fort "hej" och "du" med krögarna. De vet vem jag är. (E2)

Två politiker från samma kommun uttryckte sig så här om fördelarna i små kommuner:

För att krögarna i den här stan bor och lever här. Och det gör ju att man är rädd om sitt företag på ett helt annat sätt och det är ofta de går ut, både Skatteverket och alkoholhandläggaren och kollar. [...] Det är närhetsprincipen som gäller, alltså att man känner alla och då fungerar det. Staden är inte större. (C5:1)

Ja, alltså jag tror att det har underlättat samsynen, den politiska breda samsynen om hur vi vill ha det med restauranger och alkoholutskänknigen i vår kommun. (C5:2)

Det är enligt informanterna viktigt att man i ett tidigt skede av implementeringsprocessen tydliggör arbets- och ansvarsfördelningen mellan de inblandade aktörerna och man efterfrågar en bättre metodhandbok. En alkoholhandläggare efterlyste en utbildning kring planeringen:

Någon slags sådan där metodutbildning eller så där så man hade fått veta hur man skulle lägga upp det. Och man kanske hade kunnat göra någon statistik före. [...] Nu har man bara diskuterat ska vi göra det eller inte. (F2)

Information, material och stöd

Länsstyrelserna har bidragit med mycket stöd till kommunerna och de anses av informanterna ha en viktig roll i det fortsatta arbetet med AAS. Projektledarna vid länsstyrelserna har besökt kommunala nämnder för att informera om AAS. De har hjälpt till i det praktiska arbetet med utbildningsinsatser och med den förstärkta tillsynen. En projektledare vid en av länsstyrelserna menade att:

Vi ska ha ansvaret på länsstyrelsen för att stötta dem så att arbetet går fram där och se till att hålla det på spår så att det inte sticker iväg åt något håll. Och förse dem med material. [...] Vi har dels nätverksträffar separat för alkoholhandläggare och för samordnare och så har vi haft gemensamma utbildningstillfällen för dem, där det handlar om strukturerat arbete, till exempel, handlingsplaner, riktlinjer och hur man ska arbeta mer långsiktigt med det. Rena handläggningsutbildningar har vi haft, mediautbildningar [...] Om det är någon som varit borta mycket [...] förmedla kontakt till andra handläggare i närheten. Men jag tror inte att vi kan släppa det från länsstyrelsen. Det måste finnas en samordningsfunktion. (C1)

Kommunerna har i mindre utsträckning vänt sig till Statens folkhälsoinstitut för att få stöd i arbetet med AAS. I den mån stöd har inhämtats från folkhälsoinstitutet har det främst handlat om att beställa material till utbildningar, informationsfoldrar etc. Det stöd som Statens folkhälsoinstitut har erbjudit länsstyrelserna har bland annat bestått av nätverksmöten där projektledare vid länsstyrelserna har kunnat dela med sig av kunskap om pågående utvecklingsarbete. Statens folkhälsoinstitut har också tagit fram och distribuerat informations- och utbildningsmaterial. Det betonas från såväl kommunerna som länsstyrelserna att det kommer att finnas ett fortsatt behov av stöd från centralt håll. En lokal samordnare lyfte fram detta på följande sätt:

Det är jätteviktigt att vi har någon, folkhälsoinstitutet eller någonting annat, som ansvarar för uppföljning, uppdatering, information och att sprida den kunskapen. [...] Det skulle finnas mallar angående skrivningarna, mallar angående programmet och sådana saker [...] så jag bara klickar in på Folkhälsoinstitutet och så vet jag "STAD-utbildning", klick, och så har jag allt som jag behöver. (B3)

Tidig involvering av användare

Tidig involvering och utbildning av användare på alla nivåer har, enligt informanterna, underlättat implementeringen av och det praktiska arbetet med AAS. I de kommuner där man har lyckats bra med att införa metoden, har alla berörda varit delaktiga från början. Politiker i nämnderna fick i ett tidigt skede information och utbildning i AAS och beslut fattades om finansiering. Referensgrupperna har upplevts som ett bra sätt att involvera användare. En alkoholhandläggare i en av kommunerna i kategori 2 berättade om utbildning av politiker och hur de entusiasmerats:

Deltagarna rycks ju med och deltar i utbildningen och det har politikerna också gjort när de har varit med på utbildningarna. Det tror jag är jättebra. Det är tydligt, det gör ju mycket. (D2:1)

Utvärdering/feedback

Att genomföra kartläggningar och uppföljningar och att förmedla resultaten från dessa verkar ha motiverat både politiker, tjänstemän och krögare till att engagera sig i både implementering och fortsatt arbete enligt AAS. Polisens statistik över våldsbrottsligheten har främst använts

för att kartlägga var brotten har begåtts. Många misshandelsfall sker i anslutning till krogen, men också vid snabbmatsställen såsom korkiosker och liknande. Man har använt statistik för att få genomslag för sina argument, för att få beröm och känna stolthet för sina arbetsinsatser och för att motivera till fortsatta insatser. Resultat från kartläggningar och uppföljningar har också gett goda möjligheter att arbeta med media. En lokal samordnare berättade om hur man arbetade i en kommun i kategori 1:

Vi gick ju igenom polisens statistik och 21 procent har det krogrelaterade våldet sjunkit i år. [...] De insåg, liksom, att det var viktigt och sedan har vi hela tiden återrapporterat alla våra studier som vi har gjort, både till politikerna och till Socialnämnden. Plus media då. (A3:1)

I vissa av de fall då uppföljningarna har visat en negativ trend så har resultaten använts som incitament för att arbeta ännu intensivare med metodens alla delar. En polis gav exempel på hur man kan använda statistiken för att motivera olika aktörer:

Så fick jag statistik också så jag kunde gå in och titta. Till exempel, om en krögare tycker att "fan, jag har för mycket vakter, det kostar för mycket pengar" så kan jag direkt gå in och titta "ja, men dina misshandelsfall har inte minskat. Tvärtom de har faktiskt ökat. Din krog är den enda som har ökat här". Och det kan jag säga är ett bra påtryckningsmedel för då skärper man sig alltså. (A4)

Alla kommuner har dock inte följt upp arbetet med AAS, vilket informanterna framhåller som en nackdel.

Resurser

Informanterna uppfattar att ökade resurser krävdes initialt i implementeringsprocessen, till exempel för utbildningsinsatser, kartläggningar och uppföljningar, vilket detta citat belyser:

Det negativa är ju då att det kanske tar tid i början. Tid som inte finns. Å andra sidan så kan man inte hålla på i det gamla som inte fungerar, så jag kan inte säga att det är negativt heller riktigt. (C1)

Med tiden och med högre grad av institutionalisering av AAS har behovet av resurser hos kommunerna minskat, undantaget kostnader för konflikthanteringsavsnittet inom ramen för utbildningen. En alkoholhandläggare berättade om hur man löste ekonomin kring utbildningen med dels externa, dels egna medel, plus avgifter:

Nu när vi skulle ha den här kursen så sade jag till min verksamhetschef då att "jag kan inte svära tvärsäkert att pengarna räcker, det vi tar in i avgifter och det vi tar in i statsbidrag, men blir det några tusen i kostnad för oss är det en bit av tillsynsverksamheten som faktiskt kostar så". Ingen diskussion. Jag tror vi betalade 3-4 000:- ur egen ficka. Ur min verksamhetsbudget då. Och det var det värt! (E2)

De flesta kommuner har täckt kostnaderna genom tillsyns- och kursavgifter. Kursavgifter verkar dock ha medfört ett lägre intresse för utbildningen.

Tar man då 800:- så kommer inte folk. Tar man ingenting så kommer de. Och vad är viktigast? Vi vill ju ha en bra krogmiljö. (A2)

Krögarna bär dock en stor del av kostnaden genom att betala tillsynsavgifter och lön för den tid som läggs på AAS-utbildning för personalen:

Så det finns ju kostnader för krögarna i det här naturligtvis. (A2)

Behovet av ekonomiskt stöd skiljer sig åt mellan kommunerna. Ett externt finansiellt stöd från

länsstyrelsen har varit viktigt, framförallt för de mindre kommunerna som har haft mindre resurser för att arbeta med preventiva insatser. Länsstyrelserna har i sin tur varit beroende av projektmedel från Statens folkhälsoinstitut. En projektledare vid en av länsstyrelserna menade att det troligen kommer att finnas behov av fortsatt stöd till kommunerna och att man på länsstyrelsen också är beredd att ge det:

Även om det här vore sista året som man får finansiell hjälp från FHI så är nu metoden så pass förankrad hos oss på länsstyrelsen att vi är redo att stödja kommunerna. [...] De vill ha det stödet, gärna finansiellt, det förstår man, det är lite knapert. Speciellt hos vissa kommuner i länet. (E1)

En del informanter lyfter fram vikten av att alkoholhandläggarna får arbeta heltid med detta område. Det underlättar införandet av en metod som AAS. Det upplevs även som en försvårande omständighet att AAS, åtminstone i ett initialt skede, kräver merarbete. Ett par alkoholhandläggare tog upp problemet med tidsbrist på följande sätt:

Tiden har inte riktigt räckt till. Alltså det har varit rätt så hektiskt det senaste året, kan man ju säga. Jag var ny och det var ovanligt mycket som hände förra året, tror jag. (D2:1)

Så att det är lite tufft i en sådan här liten kommun alltså. Vi är väldigt få personer som, och ska gå in för varandra. Vi är mindre personal, men jag som alkoholhandläggare ska göra mer egentligen. (C2)

Projektledare vid två länsstyrelser menade vidare:

Bland annat så innebär det ett merarbete, att syssla med detta, så alkoholhandläggarna där höll det där ifrån sig. (A1)

Vi har sett när man har bytt handläggare i x kommun, det har legat mycket på alkoholhandläggaren, så har det stannat upp helt och hållet för de små kommunerna där omkring. I de östra länsdelarna räknar man med att det är x kommun som ska göra allt. (C1)

Tidsbristen togs även upp från politiskt håll:

Hon skulle säkert behöva ha minst 50 % för att jobba med det här. Och det vet jag efter att jag har slutat så har de fört diskussioner kring det här men inte kommit fram till, än så länge i alla fall, att det ska ske en utveckling och då blir det väl så att de här tyngre delarna kommer före de här. Även om allt är lagstadgat så omedvetet så blir det någon form av prioritering där. Vi sade att vi skulle ha en sådan här och sedan skulle det knytas till en socialsekreterare. Och sedan har det inte blivit så, det har varit svårt att få tag på folk, helt enkelt. Det är den lilla kommunens förbannelse tyvärr. Vi tål egentligen inte så mycket sjukdomar utan vi försöker att få folk som kan lappa över åt varandra, men ibland fungerar det inte. (C5:1)

I kommuner där arbetet med AAS är svagt (Kategori 3) har det, enligt informanterna, inte funnits utrymme för att arbeta med förebyggande insatser över huvud taget. Istället har mycket av den tid som funnits inom ramen för exempelvis en alkoholhandläggartjänst lagts på akuta ärenden och utredningar. Ibland har tjänster dragits in och ibland har man inte lyckats rekrytera nya tjänstemän vid personalomsättning. I dessa fall har arbetet med AAS avstannat helt. En projektledare vid länsstyrelsen uttryckte förhoppningar kring fortsatt arbete i en av kommunerna i kategori 3, men såg samtidigt risker i samband med eventuellt personalbyte:

De är nog inte redo att axla just det här projektet, eller den här metoden, men vi ger lite hjälp från länsstyrelsen och med hjälp av regionen, alltså länsdelen då, så tror jag att det kommer att bli bra. Men alltså det är inte fullbordat, än. Om vissa av dem skulle försvinna skulle man kanske inte vara tillbaka på ruta ett, men det skulle vara definitivt en regression. (E1)

Beslut

I en kommun i varje kategori finns politiskt fattade beslut om att arbeta enligt AAS. I en kommun i kategori 1 finns beslut på tjänstemannanivå och i en kommun i vardera av de övriga kategorierna finns inget beslut alls om att arbeta enligt AAS. Ett formellt beslut om att arbeta enligt AAS är ingen garanti för att man sedan faktiskt implementerar metoden, men det verkar kunna underlätta frigörandet av resurser för att arbeta med AAS. De flesta uppfattar det också som en viktig del i implementeringsprocessen. En tidigare lokal samordnare uttryckte sig på följande sätt:

... och fick påstötning från länsstyrelsen, ”nu måste ni ta tag i det här, det är en bra grej och alla har gjort det här och ni har faktiskt fattat ett beslut”. Så då tog man tag i det och så började det. (F3:1)

I vissa kommuner har man inte ens funderat över behovet av ett formellt beslut. Man anser att det är strukturen med utbildning, samverkan och tillsyn, snarare än ett beslut om att använda själva metoden AAS, som är det viktiga. En polis menade att:

Den (metoden) står inte med i själva handlingsplanen, men jag kan säga att läser man handlingsplanen så då ingår den, så att säga. Ja, det gör den. För det är utbildning av all personal och det innefattar ju det här. Det är ju utbildning för att lära sig vad det handlar om. Lära sig att följa alkohollagen på ett vettigt och bra sätt. Så att helt klart att det ingår, tycker jag. Det är bara att vi inte har detaljerat och skrivit exakt utan mer att det är generellt skrivet och det är mer för att få en papperskopia på det vi gör rent praktiskt. Så det finns något dokument i botten. (C4)

Flera informanter framhåller värdet av att ha ett beslut om att arbeta enligt metoden ur ett långsiktigt perspektiv:

Och ibland har det inte ens förankrats så himla väl, utan man har bara de närmaste liksom, och chefen för alkoholhandläggaren kanske har tyckt också att det här är jätteviktigt och så har man bara gjort det, liksom. Så det är där man står nu i slutänden och försöker få in det mer och mer i papperna, så att det verkligen ska kunna fortleva. (B3)

Vi ska vara mer noggranna med när det gäller formella beslut. För vi sitter inte här i all evighet och då är det viktigt att man kan gå tillbaka och kolla på när togs det här och varför togs det och vem tog det och så vidare. (B5)

Det jag känner som bromsar mest, det handlar ju om för lite tid och för låg prioritet. Och det är ju bara politiska nivån som kan besluta det. Så där skulle man nog, om jag skulle börja om, om man säger så, så skulle jag satsa mer där, tidigt. (C1)

Institutionalisering av AAS

En metod betraktas som institutionaliserad när den tas för given, oavsett vad som händer i organisationen, det vill säga oberoende av person, politiska förändringar eller organisationsstruktur. I de kommuner som i denna studie hade uppnått en högre grad av implementering av AAS (Kategori 1) kunde en starkare institutionaliseringsgrad skönjas. I dessa kommuner var metoden inte personbunden, utan ingick som en tjänstefunktion. Dessutom var arbetet med AAS förankrat på alla nivåer i kommunen. En politiker uttryckte sig så här:

Skulle det bli en förändring på, antingen hos polisen eller hos samordnaren eller hos alkoholhandläggaren så skulle det här leva vidare. Så det är, liksom, det står inte och faller. Nu finns det inne i väggarna. (B5)

I kommuner med antingen låg grad av implementering av AAS (Kategori 3) eller låg förekomst av implementeringsfrämjande faktorer (Kategori 2) verkar det fortsatta arbetet enligt AAS osäkert. En tidigare lokal samordnare i en av kommunerna i kategori 3 uttryckte sig så här kring det framtida arbetet:

Jag kan inte påstå att det var varaktigt, däremot så tror jag nog att de som jobbade med det här, både polisen och de kommunala tjänstemännen och krögarna också, faktiskt, var och en på sitt håll tycker att det här verkar vara någonting som vi faktiskt ska jobba med över tid. [...] Sedan vet man inte vad som händer. (F3:1)

En polis i kategori 2 uttryckte sig så här:

I x kommun är vi inte riktigt igång. Man känner många gånger att det är jäkligt bra så länge jag sköter arbetet åt dem. Men så fort det blir, liksom, jag ställer krav och att det blir en börda för mig som det kan bli som två tjänster. Då är det inte lika enkelt då, så det är mycket att det är en intresserad driven polis som håller på med det, annars så faller det ju. (C4)

Vissa delar av AAS verkar vara mer stadigvarande införda än andra. Utbildningsdelen är en sådan del, medan tillsyns- och samverkansdelarna är svårare att implementera och institutionalisera. En del har redan från början arbetat med AAS med sikte på integrering i det ordinarie arbetet.

Polisens implementeringsprocess

Polisen har generellt sett haft en längre implementeringsprocess än kommunerna. I de fall ett samverkansavtal mellan polisen och kommunen har undertecknats har arbetet underlättats betydligt. Därmed tycks det vara av än större vikt att man inom polisen formulerar arbetet enligt AAS i riktlinjer och föreskrifter. Inom polisen verkade det också vara extra viktigt att det först finns ett opinionstryck gentemot ledningen. Enligt informanterna var det svårt att initiera förändringsarbetet på lokal nivå och polisorganisationen uppfattades som hierarkiskt uppbyggd och detaljstyrd med svårigheter att se utanför ”ramarna”. En polis uttryckte sig så här:

Man skulle ha velat ha en ytterligare tydlig förankring ifrån Rikspolischefen och sedan ner till alla myndigheter och vidare ner i systemet. För det är idag en toppstyrd myndighet som har en tydlig ordning i vårt system och det är viktigt att sälja in det uppifrån. Och förankra det ännu mer än vad man har gjort. Tror det är en viktig del för framgångsfaktorn. (D4)

Den tillsynsutbildning som Statens folkhälsoinstitut har bedrivit speciellt för poliser de senaste åren har medfört en förstärkning av det preventiva tillsynsarbetet även om kursavgiften på 7000 kr i flera fall varit för hög för polisen. Länsstyrelserna har i vissa fall gått in för att täcka avgiften. En polis uttrycker dock att det skett en förändring mot en positivare syn på AAS inom polisorganisationen under de senaste åren:

Uppåt sett, i vår hierarki, är det förankrat. Det är full fart framåt att jobba mot krogen, att jobba på det här sättet. Så var det inte för fem år sedan. Utan nu är man så pass utbildad [...] även på ledningsnivå så man fattar vikten av det här, liksom, och det har underlättat jättemycket. För min del så är det bara att peka på vår egen verksamhetsplan där det står det här att vi ska utöka vår samverkan med externa enheter. Bara att det står så i verksamhetsplanen gör ju att jag kan ju bara peka på det och säga ja, men här står det. [...] Så att för min del så har det varit rätt enkelt att få igenom det här, faktiskt. (C4)

Det har enligt informanterna i vissa fall underlättat när det har kommit in yngre poliser som i högre utsträckning varit öppna för nya arbetssätt. En lokal samordnare uttrycker sig så här:

Att det har funnits ganska mycket nytt folk som på så sätt är redo att tänka lite utanför ramen. [...] Det är unga poliser just i vår stad som är redo att testa något nytt och inte bara luta sig bakåt och köra på som vanligt. (E3)

Vidare har det underlättat om man inom polisen har fått öronmärkta pengar för att bedriva arbetet.

Sidoeffekter

Positiva sidoeffekter

Betydligt fler positiva än negativa sidoeffekter av att införa och arbeta enligt AAS har framkommit i denna studie. Lagarbete och ökad samverkan med andra aktörer har, enligt informanterna, medfört en större glädje i arbetet och en ökad möjlighet att stärka och stödja varandra. De positiva effekterna av AAS, som också har förmedlats till kommunala beslutsfattare, har lett till ökad yrkesstolthet och arbetsglädje. Istället för att betona myndighetsrollen, som många upplever som repressiv, så har man kunnat arbeta med de mer positiva delarna i arbetet såsom utbildning och stöd. Följande citat illustrerar en glädje i arbetet:

Det är kul att jobba som alkoholhandläggare när man ser att våldsbrotten går ner, krogarna är lugnare, vi har en bättre miljö. Kommunen får beröm. [...] Så de delarna är ju viktiga... (E1)

Kommunen nu är väldigt stolt över att vi införde det här bland de första kommunerna i landet, jag ser det på dem. De går och sprätter lite grand (skratt), ”vi jobbar på bra här”. De är lite stolta och jag tycker det är lite roligt att se. Socialchefen kommer där, ”det är jag som är pappa till det här”. (A2)

Samverkan och dialog mellan tjänstemän inom kommunen, mellan kommuner, polisen och krogen har generellt sett ökat förståelsen för varandras arbeten, vilket har ansetts vara en positiv sidoeffekt av arbetet. En restauranganställd uttryckte sig så här:

Man får lite ja, en helt annan syn på sitt jobb. Man får en liten kick, nytändning eller vad som helst. För att gå i vanliga trådar så här, ingenting händer. Någon gång ibland är det bra med lite kunskap och information. (A6:2)

Den förbättrade dialogen med krogbranschen har även lett till att krogar i större utsträckning än tidigare har velat kontakta polisen i ett tidigt skede när man misstänker att det kan uppstå bråk, även när det inte gäller problem som direkt är relaterade till den egna krogen. Krogpersonalen får genom AAS en större känsla av samhällsansvar, vilket i sin tur kan leda till många positiva förändringar i det dagliga arbetet. En polis beskrev en förändrad kontakt med restaurangerna:

Det jag också upplever det är ju att samarbetet, samverkan, med de här, den har blivit bättre. Vi är närmare varandra och de vågar ringa till oss och säga att nu har vi problem. Förut ville både de, kanske, och de här utskänkingsställena inte ringa polisen, ”då ser de ju att vi har problem”. Nu har vi kommit över den spärren. Och mycket är att de vet att i grunden, även om vi har den repressiva rollen, så har vi i grunden samma mål. (B4)

Genom AAS bygger man upp nätverk som kan vara värdefulla för andra förebyggande insatser, såsom arbetet med tobaks- och folkölsförsäljning samt med försäljningen av receptfria

läkemedel i dagligvaruhandeln. Att ha etablerade kontaktvägar mellan kommuner och bättre kontakt med polisen har i vissa avseenden förenklat arbetet med förebyggande insatser på andra områden.

Utbildningsdiplomet i AAS har gett ringar på vattnet inom andra områden. Vissa kommuner har till exempel infört certifiering av restauranger, med AAS-utbildning som en del och brandsäkerhetskrav och miljö- och hälsoskyddskrav som andra delar. Den högsta kommunala politiska ledningen har undertecknat certifikaten och media har rapporterat, vilket givetvis är positivt för de restauranger som certifierats. En lokal samordnare betonade betydelsen av att alla parter kan se det positiva med AAS:

Så handlar det om att hitta en vinn-vinn-situation, de får någonting och vi får någonting. Det gäller väl, det är den knuten, tror jag, vad skulle de här tre personerna tjäna på? För vi tror på något sätt att man måste kombinera det här med att vinn-vinn-situation igen då att krogarna, att vi gör reklam för det här, att det kommer tidningar och skriver om det och sådant. Och de första två gångerna kom tidningarna och skrev om det också så att det blev uppmärksammat då och de hade certifikaten på krogarna. (B3)

Genom utbildningen i AAS upplever många tjänstemän att arbetet har blivit lättare då man vet vilken kunskap som krogpersonalen har. Det blir lättare att påtala brister och behov av åtgärder. Nedanstående citat illustrerar detta:

Det positiva är ju att jag tycker att det har blivit en enhetlighet. Många kommuner och poliser jobbar på ett mer likartat sätt, skulle jag våga påstå. (E1)

Vi har skapat en samsyn så att kommunen och polisen har samma uppfattning om det här, det är det här som är problemet och så blir det bättre då, ansvarsfördelning. [...] Jag är säker på att det har bidragit till en uppräckning både från näringsidkarens sida och även då från polisens sida, att vi är bättre på att följa upp det här och vi skriver de här tillsynsprotokollen och dokumenten. (F4)

Negativa sidoeffekter

Flera informanter uppger att de inte kan komma på någon negativ sidoeffekt överhuvudtaget. Några har dock framhållit att arbetet enligt AAS initialt kan ta tid från andra arbetsuppgifter, vilket också behandlats i avsnittet om resurser. En projektledare på en av länsstyrelserna uttryckte sig på följande sätt om behovet av ökade resurser i början av implementeringen:

När jag har presenterat Ansvarsfull alkoholserving som modell så har jag försökt utgå ifrån att, men det är ingenting som ska vara extra. ”Du gör redan alla saker idag men gör dem på ett lite annorlunda sätt...” Och försöker argumentera för att det inte ska bli mer jobb med det här och det är inte riktigt sant för dels när man ska lära sig någonting nytt och börja med någonting annorlunda så tar det mer tid. [...] Även om det är positivt jobb så är det jobb.(C1)

En annan negativ sidoeffekt, som även nämnts i avsnittet om samverkan, är att det kan vara svårt att kombinera rollerna som myndighetsutövare och samarbetspartner. Ett exempel på det är att både vara myndighetsutövare och delta i samma kurs som restaurangpersonal som man senare kanske ska utsätta för tillsyn och eventuella åtgärder.

Diskussion

Syftet med denna studie var att med kvalitativa metoder undersöka implementeringen av metoden Ansvarsfull alkoholservice i landets kommuner för att därmed uppnå större kunskap om implementeringsprocesser. Implementeringsfrämjande faktorer som har identifierats i tidigare forskning har utgjort utgångspunkten för de intervjuer som ligger till grund för resultatet.

De sex kommuner som ingår i studien har kategoriserats i tre grupper (Kategori 1, 2 och 3) med två kommuner i varje kategori. Kategoriseringen är baserad på grad av implementering av AAS respektive förekomst av implementeringsfrämjande faktorer.

De två kommunerna i kategori 1 har med hjälp av tidigare genomförda enkätundersökningar klassificerats som kommuner med hög grad av implementering av AAS och hög förekomst av implementeringsfrämjande faktorer. De kan beskrivas som *”duktiga” AAS-kommuner med gynnsamma förutsättningar för implementering*. Dessa kommuner hade arbetat enligt AAS under lång tid och blev ofta kontaktade av andra kommuner för att informera om sitt arbete, vilket verkade motivera till fortsatt aktivt arbete med metodens alla delar. Utmärkande för kommunerna i kategori 1 var, enligt informanterna, att det fanns en tydlig rollfördelning mellan de aktörer som var delaktiga i arbetet med AAS, att de i hög grad arbetade sammansvetsat och entusiastiskt och att de upplevde en stolthet och uppmuntrade varandra i arbetet med metoden. De arbetade även aktivt med att utvärdera AAS och att kommunicera resultaten till politiker och, via media, till allmänheten. De två kommunerna i denna kategori hade byggt upp en struktur för att undvika negativa konsekvenser av omsättning av personal, vilket skapade en stabilitet i arbetet. I kategori 1 återfinns de kommuner som bedöms ha kommit längst i institutionaliseringen av AAS.

I kategori 2 återfinns de kommuner som klassificerats som kommuner med hög grad av implementering av AAS men med låg förekomst av implementeringsfrämjande faktorer, det vill säga *”duktiga” AAS-kommuner trots mindre gynnsamma förutsättningar för implementering*. Kommunerna i denna kategori uppvisade en bristande kunskap om metodens delkomponenter. Detta kunde förklaras av att tidigare personal hade slutat och att informationen om arbetet enligt AAS inte hade förmedlats vidare. I en kommun hade arbetet enligt AAS i stort sett upphört vid tiden för intervjuerna, beroende på politisk nedprioritering och sjukskrivningar på tjänstemannanivå. Framtiden tycktes därmed oviss för det fortsatta arbetet med AAS.

Kommunerna i kategori 3 klassificerades som kommuner med låg grad av implementering av AAS men med hög förekomst av implementeringsfrämjande faktorer, det vill säga *”mindre duktiga” AAS-kommuner med gynnsamma förutsättningar för implementering*. Kunskap om metodens alla delar saknades även i denna kategori. Man arbetade mer intensivt med vissa delar av metoden, beroende på hur uppdraget såg ut inom kommunen. Den största skillnaden från tidigare arbetssätt var utökad samverkan med polisen, vilket genomfördes efter att samarbetsavtal skrivits mellan polismyndigheten och kommuner. Informanterna uppgav att omsättning av personal och vakanta tjänster hade försvårat arbetet enligt AAS. Däremot tycktes det finnas ett stort engagemang och en stor entusiasm i det preventiva arbetet generellt och med AAS specifikt. Kommunerna i den här kategorin delade alkoholhandläggartjänsten med andra kommuner. En fördel med detta var, enligt informanterna, att handläggaren då fick möjlighet att lägga mer tid specifikt på AAS.

Implementeringsprocesser är sällan linjära, en gynnsam process kan vändas i en ogynnsam, och vice versa, beroende på ekonomiska, personella eller politiska förändringar i den implementerande organisationen. I denna studie genomfördes den första enkätstudien (grad av

implementering av AAS) vid årsskiftet 2008/09 och den andra (förekomst av implementeringsfrämjande faktorer) vid årsskiftet 2009/10 medan intervjustudien genomfördes huvudsakligen i maj 2010. Denna tidsdiskrepans mellan mättillfällen kan förklara varför det i kommuner som placerats i en viss kategori baserat på enkätstudierna kan förekomma motsäggande utsagor i intervjuerna. Bedömning av kausalitet kan inte göras i denna studie.

Statens folkhälsoinstituts finansiering av projektledartjänsterna på länsstyrelserna har framhållits som nödvändig för arbetet med att sprida och implementera AAS i kommunerna. Majoriteten av informanterna i den här studien var positiva till länsstyrelsens stödjande funktion. En försvårande omständighet har dock varit den kortsiktiga finansieringen av projektledartjänsterna på länsstyrelserna och den osäkerhet som detta medfört. I intervjuerna framkom en oro för vad som kommer att hända när spridningsuppdraget upphör och länsstyrelsernas stöd minskar. Det verkar således ha varit av stort värde att ha en nivå mellan den nationella (Statens folkhälsoinstitut) och den lokala (kommunerna) under implementeringen av AAS. Det hade också varit en fördel att i ett tidigt stadium tydliggöra under hur lång tid denna stödfunktion skulle finnas till hands. Fortsatt stöd från regional nivå skulle troligen vara av värde även efter det att den initiala implementeringen genomförts.

Ett viktigt resultat i denna studie är att kunskap om vilka metoddelar AAS i sin helhet består av visar sig ha varit bristfällig i många kommuner. Många har sett AAS enbart som en utbildningsinsats. Detta har av naturliga skäl lett till en lägre grad av implementering av metoden i sin helhet. Det här är en viktig lärdom för såväl den fortsatta implementeringen av AAS som för implementering av andra metoder. Att tidigt klargöra vad en metod består av är nödvändigt för att metoden i fråga ska kunna implementeras fullt ut. Avseende AAS har en metodhandbok där metodens innehåll tydligt beskrivs efterfrågats, liksom utbildningar i metoden, både i sin helhet och i de olika metoddelarna. Utbildningen har hittills fokuserat på serveringspersonal och deras förhållningssätt, och inte på att lära ut AAS-metoden i sin helhet. Benämningen på utbildningen och på metoden i sin helhet är densamma, det vill säga Ansvarsfull alkoholserving. Kanske hade ett separat namn på utbildningsdelen i AAS minskat detta problem.

Arbetet enligt AAS förefaller ofta ha varit personbundet, och därmed känsligt för personalomfattning och omorganisationer. För att arbetet ska bli mer okänsligt för den typen av störningar, och därmed mer institutionaliserat, skulle man kunna tro att AAS i ett initialt skede borde skrivas in i tjänstebeskrivningar, alkoholpolitiska program, riktlinjer för serveringstillstånd och liknande dokument, samt förankras hos chefer och beslutsfattare. Detta verkar dock inte ha varit avgörande enligt resultaten i denna studie. Formella beslut om att arbeta enligt AAS kan ha varit en betydelsefull faktor för implementering i vissa kommuner, medan det i andra inte verkar ha spelat så stor roll.

Samverkan har, enligt informanterna i denna studie, haft stor betydelse för implementeringsresultatet. Det gäller samverkan mellan myndigheter, framförallt kommun och polis, men också med restaurangbranschen. Ökad samverkan har framkommit som ett direkt resultat av att AAS har implementerats i kommunen. Utbildningstillfällena har inte bara haft en funktion för kunskapsspridning utan har även utgjort en arena för samverkan och nätverksbyggande, dels i planeringsstadiet och dels under själva utbildningsdagarna. Sådana nätverk verkar ha haft betydelse för det fortsatta arbetet enligt metoden. Förbättrad tillsyn präglas av samverkan mellan polis och kommun, med en ökad kommunikation och tydligare struktur för arbetet. Samverkan har på vissa håll manifesterats i samverkansavtal mellan myndigheterna, vilket har uppfattats som positivt. När det gäller den specifika samverkansdelen inom ramen för AAS, det vill säga samverkan i en referensgrupp, har kommunerna dock inte varit särskilt framgångsrika. Det har varit svårt att få samverkansgrupperna att fungera som planerat, framförallt har det varit svårt att hitta representanter för restaurangbranschen. Några informanter tar i

detta sammanhang upp svårigheter med att kombinera rollen som myndighetsutövare och samarbetspartner i relationen med restaurangbranschen.

Utbildningen är den metoddel inom AAS som har implementerats i störst utsträckning och gensvaret har varit mycket positivt. Utbildningsdelen verkar i allmänhet ha varit lätt att implementera och institutionalisera. De insatser som har krävts för att anordna utbildningarna har, enligt informanterna, varit relativt begränsade. Ibland har det dock varit svårt för restaurangerna att avvara personal under två hela dagar. Detta har i några fall lösts genom att en kortare utbildning anordnats under kvällstid. Att förkorta en tvådagarsutbildning till fyra timmar förefaller vara att kraftigt frångå den ursprungliga metod som visat på signifikanta effekter. Detsamma gäller givetvis i de fall då kommunerna inte använder alla metoddelar, det vill säga då programföljsamheten är låg.

Den tillsynsutbildning för poliser som Statens folkhälsoinstitut genomförde under åren 2008-2010 anses ha inneburit att polisens tillsynsarbete har förbättrats, blivit mer strukturerat och att en tydligare roll för polisens ansvar i tillsynsarbetet har utkristalliserats. Polisen använder nu tillsynsprotokoll och återkopplar till krögarna och serveringsansvariga i större utsträckning än tidigare.

En svårighet i en studie som denna är att omfatta hela den kontext som metoden spänner över. Flera organisationer och professioner på olika nivåer är involverade och metoden i sig är komplex med flera olika metoddelar, varav åtminstone tillsyn redan finns som en påbjuden åtgärd inom kommunal verksamhet. De implementeringsfrämjande komponenter som tidigare forskning har identifierat (60) kan ha svårt att ”tränga igenom det brus” som en samhällsbase-rad komplex insats som AAS befinner sig i.

I den kvantitativa studie som kompletterar de resultat som redovisas här, framkommer en signifikant implementeringsfrämjande faktor, nämligen uppföljning och feedback (22). Värdet av att genomföra kartläggningar och uppföljningar och att förmedla resultaten från dessa framhålls också av informanterna i denna studie som viktiga delar i implementeringsprocessen. Andra implementeringsfrämjande faktorer som redovisats i tidigare forskning (60) och som framkommer även i denna studie är behov av åtgärd, metodegenskaper som gynnar implementering, förekomst av opinionsledare eller andra starka aktörer som förespråkar metoden, tidig involvering av användare, tillskott av resurser och, i viss mån, förankring och beslut.

Det urval av kommuner som studien bygger på är i viss mån problematiskt eftersom de datainsamlingar som har använts för att skapa de index som ligger till grund för urvalet har genomförts vid olika tidpunkter. Att ställa frågorna om grad av implementering av AAS och förekomst av implementeringsfrämjande komponenter vid samma tillfälle hade troligen gjort urvalsprocessen säkrare.

Slutsatser

Viktiga slutsatser från denna studie är:

- att det stöd som har funnits för implementeringen av AAS på länsstyrelserna verkar ha haft stor betydelse för spridningen av metoden i kommunerna. Den kortsiktiga finansieringen av detta stöd har dock varit en försvårande omständighet.
- att kunskapen om metodens olika delar har varit bristfällig bland kommunerna, vilket med stor säkerhet har påverkat graden av implementering. En utbildningsinsats i själva metoden AAS hade kunnat råda bot på detta.

- att samverkan såväl mellan kommun och polismyndighet som inom dessa myndigheter verkar ha haft betydelse för en lyckad implementering. Även samverkan med personer i restaurangbranschen verkar ha varit av vikt, även om det har varit svårt att involvera dessa i själva samverkansgrupperna, som är en av huvudkomponenterna i AAS.
- att personalomsättning och omorganisationer har varit hämmande för arbetet enligt AAS bland de kommuner som inte har byggt upp strukturer för att hantera detta.

Referenser

1. Demers A, Kairouz S, Adlaf EM, Gliksman L, Newton-Taylor B, Marchand A. Multilevel analysis of situational drinking among Canadian undergraduates. *Soc Sci Med* 2002 Aug; 55: 415-24.
2. Graham K, Osgood DW, Wells S, Stockwell T. To what extent is intoxication associated with aggression in bars? A multilevel analysis. *J Stud Alcohol* 2006; 67: 382-90.
3. Leonard KE, Quigley BM, Collins RL. Physical aggression in the lives of young adults: Prevalence, location and severity among college and community samples. *J Interpers Violence* 2002; 17: 533-50.
4. Graham K, Homel R. Raising the bar: Preventing aggression in and around bars, pubs and clubs. Cullompton, UK: Willan Publishing; 2008.
5. Norström T. Effects on criminal violence of different beverage types and private and public drinking. *Addiction* 1998; 93: 689-99.
6. Norström T. Outlet density and criminal violence in Norway, 1960-1995. *J Stud Alcohol* 2000; 61: 907-11.
7. Lenke L. Alcohol and criminal violence: Time series analyses in a comparative perspective. Stockholm: Almqvist and Wiksell International; 1990.
8. Room R, Rossow I. The share of violence attributable to drinking. *J Subst Use* 2001; 6: 218-28
9. Shkolnikov VM, Nemtsov A. The anti-alcohol campaign and variations in Russian mortality. Bobadilla JL, Costello CA, Mitchell F, editors. Washington, DC: National Academy Press; 1997.
10. Bushman BJ. Effects of alcohol on human aggression. Validity of proposed explanations. *Recent Dev Alcohol* 1997; 13: 227-43.
11. Graham K, West P. Alcohol and crime, examining the link. In: Heather N, Stockwell TR, Peters T, editors. Handbook of alcohol dependence and related problems. Sussex, UK: John Wiley and Sons, Ltd; 2001.
12. Statens folkhälsoinstitut. Alkoholstatistik 2007. Rapport nr 2008:34. Östersund: Statens folkhälsoinstitut; 2007.
13. Statens folkhälsoinstitut. Alkoholstatistik 2009. Rapport nr 2010:11. Östersund: Statens folkhälsoinstitut; 2009.
14. Trollidal B, Holder H, Agnéus H, Edin A. Description of the Swedish Alcohol System 1995-2000: Production, Import, Export, Wholesale and Retail. In: Holder H, editor. Sweden and the European Union - Changes in National Alcohol Policy and Their Consequences. Stockholm: Almqvist & Wiksell International; 2000.
15. Statens folkhälsoinstitut. Det drogöförebyggande arbetet i Sverige 2007. Rapport nr 2008:36. Östersund; 2008.
16. Regeringens proposition 2005/06:30. Nationella alkohol- och narkotikahandlingsplaner. Stockholm: Socialdepartementet; 2005.
17. Regeringens proposition 2010/11:47. En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken. Stockholm: Socialdepartementet; 2010.
18. Holder H, Moore R. Institutionalization of community action projects to reduce alcohol-use related problems: systematic facilitators. *Substance Use & Misuse* 2000; 35: 75-86.

19. Homel R, Hauritz M, Wortley RK, McIlwain G, R C. Preventing alcohol-related crime through community action: The Surfer Paradise Safety Action Project. *Crime Prevention studies* 1997; 35-90.
20. Wallin E, Norström T, Andréasson S. Alcohol prevention targeting licenced premises: a study of effects of violence. *J Stud Alcohol* 2003; 64: 270-7.
21. Månsdotter A, Rydberg M, Wallin E, Lindholm L, Andréasson S. Ansvarsfull alkoholservering i krogmiljö kostnader, besparingar och hälsovinster. Stockholm: Statens Folkhälsoinstitut; 2007.
22. Trolldal B, Haggård U, Guldbrandsson K. Spridning och implemenntering av Ansvarsfull alkoholservering i landets kommuner– resultat från två enkätundersökningar. Rapport nr 48. Stockholm: Stockholm förebygger alkohol- och drogproblem (STAD); 2012.
23. Statens folkhälsoinstitut. Ansvarsfull alkoholservering. Östersund: Statens folkhälsoinstitut; 2008 [citerad 2008 December, 29]; Tillgänglig från: <http://www.fhi.se/Metoder/Halsoframjande-och-forebyggande-metoder/Ansvarsfull-alkoholservering/>.
24. Trolldal B. Ansvarsfull alkoholservering och liknande metoder - utbredning och metodefterlevnad 2007 och 2008. Rapport nr 41. Stockholm: Stockholm förebygger Alkohol- och Drogetproblem (STAD); 2009.
25. Statens folkhälsoinstitut. Ansvarsfull alkoholservering: en metod som förebygger alkoholrelaterade skador i restaurangmiljö. Solna: Intellecta Tryckindustri; 2006.
26. Statens Folkhälsoinstitut. Handbok Alkohollagen. Östersund: Statens Folkhälsoinstitut; 2009.
27. Svensk författningssamling (2011:102). Lag om ändring i alkohollagen (2010:1622). Stockholm: Socialdepartementet; 2011.
28. Fixsen DL, Naom SF, Blase KA, Friedman RM, Wallace F. Implementation Research: A Synthesis of the Literature. Tampa, Florida: Louis de la Parte Florida Mental Health Institute Publication; 2005.
29. Greenhalgh T, Robert G, Bate P, Macfarlane F, Kyriakidou O. Diffusion of innovations in health service organisations. A systematic literature review. Oxford: BMJ Books, Blackwell Publishing; 2005.
30. Sundell K, H S. Från kunskap till praktik. In: Roselius M, K S, editors. Att förändra socialt arbete: Forskare och praktiker om implementering. 1 ed. Stockholm: Gothia Förlag; 2008.
31. Pressman JL, Wildavsky A. Implementation. How great expectations in Washington are dashed in Oakland; or, why it's amazing that federal programs work at all, this being a saga of the economic development administration as told by two sympathetic observers who seek to build morals on a foundation of ruined hopes. 3 uppl. London: University of California Press; 1973.
32. Berwick DM. Disseminating innovations in health care. *JAMA* 2003; 289: 1969-75.
33. Hanney S, Mugford M, Grant J, Buxton M. Assessing the benefits of health research: lessons from research into the use of antenatal corticosteroids for the prevention of neonatal respiratory distress syndrome. *Soc Sci Med* 2005; 60: 937-47.
34. Forsner T. Turning guidelines into clinical practice - Findings from an implementation study. Stockholm: Karolinska Institutet; 2010.
35. Fraser SW. Snabbare spridning av bättre praxis. En arbetsbok för hälso- och sjukvården. East Hampnett: Kingsham Press, Landstingsförbundet; 2003.

36. Nilsen P, editor. Implementering. Teori och tillämpning inom hälso- & sjukvården. Lund: Studentlitteratur AB; 2010.
37. Holmberg R, Fridell M. Implementering av nya behandlingsprogram i kriminalvården. Rapport nr 20. Norrköping: Kriminalvården; 2006.
38. Roselius M, Sundell K, editors. Att förändra socialt arbete. Forskare och praktiker om implementering. Stockholm: Gothia förlag; 2008.
39. Ungdomsstyrelsen. Från snack till verkstad. Förebyggande utvecklingsarbete med ungdomar. Rapport nr 2010:6. Stockholm: Ungdomsstyrelsen; 2010.
40. Guldbrandsson K. Från nyhet till vardagsnytta. Om implementeringens mödosamma konst. Rapport nr 2007:20. Östersund: Statens folkhälsoinstitut; 2007.
41. Bero LA, Grilli R, Grimshaw JM, Harvey E, Oxman AD, Thomson MA. Getting research findings into practice: Closing the gap between research and practice: an overview of systematic reviews of interventions to promote the implementation of research findings. *BMJ* 1998; 317: 465-8.
42. Durlak J, DuPre E. Implementation Matters: A Review of Research on the Influence of Implementation on Program Outcomes and the Factors Affecting Implementation. *Am J Community Psychol* 2008; 41: 327-50.
43. Eccles M, Armstrong D, Baker R, Cleary K, Davies H, Davies S, Glasziou P, Iltott I, Kinmonth A-L, Leng G, Logan S, Marteau T, Michie S, Rogers H, Rycroft-Malone J, Sibbald B. An implementation research agenda. *Implement Sci* 2009; 4: 18.
44. Greenhalgh T, Robert G, Macfarlane F, Bate P, Kyriakidou O. Diffusion of innovations in service organizations: systematic review and recommendations. *Milbank Q* 2004; 82: 581 - 629.
45. Grimshaw JM, Shirran L, Thomas R, Mowatt G, Fraser C, Bero L, Grilli R, Harvey E, Oxman A, O'Brien MA. Changing provider behavior: an overview of systematic reviews of interventions. *Med Care* 2001; 39: 112 - 45.
46. Grimshaw JM, Thomas RE, MacLennan G, Fraser C, Ramsay CR, Vale L, Whitty P, Eccles MP, Matowe L, Shirran L. Effectiveness and efficiency of guideline dissemination and implementation strategies. *Int J Technol Assess Health Care* 2005; 21: 149 - .
47. Rogers. Diffusion of Innovations. 5 uppl. London: Free Press; 2003.
48. Damschroder L, Aron D, Keith R, Kirsh S, Alexander J, Lowery J. Fostering implementation of health services research findings into practice: a consolidated framework for advancing implementation science. *Implement Sci* 2009; 4: 50.
49. Azocar F, Cuffel B, Goldman W, McCarter L. The impact of evidence-based guideline dissemination for the assessment and treatment of major depression in a managed behavioral health care organization. *J Behav Health Serv Res* 2003; V30: 109-18.
50. Thompson D, Estabrooks C, Scott-Findlay S, Moore K, Wallin L. Interventions aimed at increasing research use in nursing: a systematic review. *Implement Sci* 2007; 2.
51. Forsner T, Aberg Wistedt A, Bromells M, Janszky I, Ponce de Leon A, Forsell Y. Supported local implementation of clinical guidelines in psychiatry: a two-year follow-up. *Implement Sci* 2010; 5: 4.
52. Stith S, Pruitt I, Dees J, Fronce M, Green N, Som A, Linkh D. Implementing Community-Based Prevention Programming: A Review of the Literature. *J Prim Prev* 2006; 27: 599-617.
53. Fitzgerald L, Ferlie E, Wood M, Hawkins C. Interlocking interactions, the diffusion of innovations in health care. *Human Relations* 2002; 55: 1429-49.

54. Flodgren G, Parmelli E, Doumit G, Gattellari M, O'Brian M, Grimshaw J, Eccles M. Local opinion leaders: effects on professional practice and health care outcomes. *Cochrane Database Syst Rev* 2007 (updated 2010).
55. Graneheim UH, Lundman B. Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness. *Nurse Education* 2004; 24: 105-12.
56. Hsieh HF, Shannon SE. Three approaches to qualitative content analysis. *Qual Health Res* 2005; 15: 1277-88.
57. Kvale S. Den kvalitativa forskningsintervjun. Lund: Studentlitteratur; 1997.
58. Lepp M, Ringsberg KC. Phenomenography - a qualitative research approach. In: Hallberg LR-M, editor. *Qualitative methods in public health research - Theoretical foundations and practical examples*. Lund: Studentlitteratur; 2002.
59. Alexandersson M. Den fenomenografiska forskningsansatsens fokus. In: Starrin B, Svensson P-G, editors. *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Lund: Studentlitteratur ; 1994. p. 111-36.
60. Durlak J, DuPre E. Implementation Matters: A Review of Research on the Influence of Implementation on Program Outcomes and the Factors Affecting Implementation. *American Journal of Community Psychology* 2008; 41: 327-50.

Bilaga 1

Grad av implementering av AAS

För att studera grad av implementering av AAS i landets alla kommuner genomfördes en enkätundersökning vid årsskiftet 2008/2009. En kravspecifikation utarbetades för varje huvuddel i metoden, det vill säga utbildning, samverkan och tillsyn. Kravspecifikationerna baserades på litteratur med översiktlig information om AAS, i första hand Folkhälsoinstitutets skrift "Ansvarsfull alkoholservice - en metod som förebygger alkoholrelaterade skador i restaurangmiljö" (FHI, 2006). Frågorna i enkäten utformades mot bakgrund av kravspecifikationerna.

För att en kommun ska anses ha arbetat med de olika metoddelen i AAS ska de krav som ställdes i respektive metoddels kravspecifikation vara uppfyllda. För utbildnings- och samverkansdelarna ska alla krav vara uppfyllda och för tillsynsdelen ska minst två av de tre typerna av tillsynsbesök ha genomförts.

Kravspecifikation för utbildningsdelen i AAS

- En utbildning i Ansvarsfull alkoholservice ska ha genomförts för restaurangpersonal i kommunen. Själva utbildningen kan dock ha ägt rum i någon annan kommun.
- Två- eller tredagarsutbildning ska ha hållits.
- Utbildningen ska minst innehålla följande 6 komponenter: 1) Alkoholens medicinska effekter, 2) Alkohollagen, 3) Alkoholrelaterat våld, 4) Narkotikaproblem på krogen, 5) Konflikthantering, 6) Skriftligt prov.
- Minst en utbildningsomgång med restauranganställda från kommunen ska ha genomförts under de två senaste åren.
- Antalet restauranger som skickat anställda på utbildningen, sedan arbetet enligt metoden påbörjades, ska motsvara minst 30 procent av antalet serveringstillstånd till allmänheten i kommunen.

Kravspecifikation för samverkansdelen i AAS

- En samverkansgrupp för det konkreta arbetet enligt metoden ska finnas antingen i den egna kommunen eller i en grupp av kommuner.
- Den egna kommunen ska vara representerad.
- Polisen ska vara representerad.
- Restaurangbranschen ska vara representerad.
- Samverkansgruppen ska ha haft minst två möten under det senaste året.

Kravspecifikation för tillsynsdelen i AAS

- Tillsyn efter klockan 23.00: Kommunen själv, eller tillsammans med polisen, ska ha genomfört tillsyn efter klockan 23.00, och antalet sådana tillsynsbesök ska under året ha uppgått till minst 20 procent av antalet serveringstillstånd till allmänheten i kommunen.
- Gemensam tillsyn av kommun och polis: Kommunen och polisen ska ha genomfört gemensamma tillsynsbesök, och antalet sådana tillsynsbesök ska under året ha uppgått till minst 20 procent av antalet serveringstillstånd till allmänheten i kommunen. (Detta antal ska dock vara utöver det antal besök som kan hänföras till kategorin ”tillsyn efter klockan 23.00”).
- Polisens egen tillsyn: Polisen ska ha genomfört tillsynsbesök, utan kommunens medverkan, och kommunen ska ha blivit informerad när polisen upptäckt brister enligt alkohollagens bestämmelser under sina tillsynsbesök.

För att uppfylla kraven ska dessutom den totala tillsynen i kommunen ha varit oförändrad eller ha ökat sedan arbetet med metoden påbörjades.

Bilaga 2

Intervjumall

Arbete med metoden

Kan du berätta om ert arbete med de olika delarna i metoden?

Uppfattning om metoden

Vad har du för uppfattning om metoden (effektiv, lätt- svåränvänd med mera)?

Processen

Vad var bakgrunden till att ni införde metoden?

- Fanns det ett behov man hoppades kunna tillfredsställa med hjälp av metoden?
- Var det ett aktivt val att införa metoden?
- Hade man andra metoder som man jämförde med innan man införde metoden?
- Fanns det ett tryck utifrån på att införa metoden?

Hur gick det till när ni införde Ansvarsfull alkoholserving i din kommun?

- När?
- Vilka var involverade?
- Vem/vilka tog initiativet?
- Har ni fått och i sådant fall vilken typ av stöd fick ni för att införa metoden?
- Fanns det någon som särskilt engagerade sig för att införa metoden?
- Fanns det några motståndare?
- Fanns det en plan för hur man skulle införa metoden?
- Var det någon i kommunen som var utsedd att hålla i införandet av metoden?
- Fanns det ett formellt beslut om att införa metoden?
- Fanns/finns det en särskild budget för att arbeta med metoden?
- Har ni själva följt upp eller fått feed-back på hur införandet har genomförts i kommunen?
- Har det funnits tillräckligt med resurser för att införa metoden?
- Anser du att metoden är stadigvarande införd? På vilket sätt?

Har det funnits något som har underlättat införandet av metoden?

Har det funnits något som har försvårat införandet av metoden?

Sidoeffekter

Har det funnits några positiva eller negativa sidoeffekter av metoden?

Förändrat införande

Om du skulle ha möjlighet att börja om från början med att införa metoden, skulle du ha gjort något annorlunda?

Är det något ytterligare som vi inte har pratat om som du tycker är viktiga gällande arbetet?